

TARIM VE MÜHENDİSLİK

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YAYIM ORGANI

ÜÇ AYDA BİR YAYIMLANIR

YEREL SÜRELİ YAYIN

ISSN-1300-0071

SAHİBİ

Dr. Turhan TUNCER

SORUMLU YAZIŞLARI MÜDÜRÜ

Özden GÜNGÖR

YAYIN KURULU

Özden GÜNGÖR

Prof. Dr. Melahat AVCI BİRSİN

Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK

Prof. Dr. Melahat AVCI BİRSİN

Prof. Dr. Mehmet MERT

Prof. Dr. Mehmet Ali ÇULLU

Prof. Dr. Nedim UYGUN

Prof. Dr. Celalettin KOÇAK

Prof. Dr. Kemal BENLİOĞLU

Prof. Dr. Uygun AKSOY

Prof. Dr. Turhan AKÜZÜM

Prof. Dr. Zeliha BARUT

Prof. Dr. Kamil SAÇILIK

Prof. Dr. Mehmet ERTUĞRUL

Prof. Dr. Serap PULATSÜ

YÖNETİM YERİ

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Karanfil Sokak 28/18 Kızılay / ANKARA

Tel: 444 1 966 - Faks: 0 (312) 418 51 98 www.zmo.org.tr zmo@zmo.org.tr

BASIM

Özdoğan Matbaa Yayın Hed.Eşya San.Tic. Ltd.Şti.

Matbaacılar Sitesi 558. Sokak No. 29 İVEDİK OSB Yenimahalle/ ANKARA

TEL: 0 312 395 85 00

TASARIM - DİZGİ

ZMO

5.000 Adet Basılmıştır. 20.10.2013

YAZI YAYIN KOŞULLARI

Gönderilen yazılar yayınlansın, yayınlanmasın yazarına geri verilmez.

Özgün derleme yazılarda fikir ve görüşler yazarına, çeviriden doğacak sorumluluklar ise çevirene aittir.

Ziraat Mühendisleri Odası ve Tarım ve Mühendislik Dergisi yazılardan hiçbir şekilde sorumlu değildir.

Yayın Kurulu gönderilen yazı üzerinde gerekli gördüğü değişikliği yapmaya yetkilidir.

Dergide yayımlanmış yazılar kaynak gösterilmek koşuluyla başka yayım organlarında kullanılabilir ya da aktarılabilir.

İçindekiler

TARIM İŞÇİSİ AÇLIK İÇİNDE.....	4
BURSA'DA MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİSİ OLMAK	7
HAYDİ ÇOCUKLAR TARLAYA... .. Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK	15
TOPLUMSAL KÖRLÜĞÜN KIRIP DÖKTÜKLERİ: KIR GENÇLİĞİ ..... Yrd. Doç.Dr.Dilek EROĞLU	19
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TOPLUMDA KADININ YERİ ..... Vuslat BEKTAŞ	25
KADININ TOPLUMSAL ve EKONOMİK KONUMU: EĞİTİM ve İSTİHDAM AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME..... Prof. Dr. İlkay SAVCI	30
İŞİĞA YÜRÜYEN KADIN GÜÇLENECEK Mİ? ..... Tülay ATAY AVŞAR	39
ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ YAĞMALANIYOR YOK EDİLMESİNE ENGEL OLABİLİRİZ ..... Ahmet DEMİRTAŞ	43

Merhaba Sevgili Meslektaşlarım,

Tarım ve Mühendislik Dergisi'nin 103. sayısı ile sizlerle yeniden buluşmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Hepinize, şahsım ve Yönetim Kurulu Üyesi arkadaşlarım adına, sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Sevgili Meslektaşlarım, ülkemiz ve tarım sektörü açısından çok önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemden geçiyoruz. Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu ve Türk milletine emanet ettiği Cumhuriyetimizin temel değerleri her geçen gün aşındırılmakta, doğal varlıklarımıza yapılan saldırılar ise

hız kesmeden devam etmektedir. Siyasi iktidar çıkarttığı yasalarla verimli tarım arazileri, ormanlar, meralar, kıyılar ve sit alanlarını rant uğruna sermayeye peşkeş çekmektedir.

Başkentimizin gözbebeği Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) Başbakanlık Sarayı yapımı ve içerisinden geçirilen yollarla ağır tahribata uğramıştır. AOÇ'de son bir yılda 3 binden fazla ağaç kesilmiştir. Dahası TBMM Kültür ve Kongre Merkezi, ABD Büyükelçiliği'ne arazi tahsisi ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin Disneyland yapma istekleri de arazi kayıplarının daha da süreceğini göstermektedir.

Atatürk'ün 1929 yılında kendi parasıyla satın alarak tarımın gelişmesi için halka bağışladığı Yalova'daki Çiftlik, otel yapılmak üzere Suudi Arabistan Kralı Abdullah bin Abdülaziz'e satılmıştır. Taksim Gezi Parkı örneği önümüzdedir. ODTÜ'de yol inşaatına karşı direniş sürmektedir. Sonuç olarak bireyin özel yaşamına ve toplumsal hayata karşı giderek artan müdahaleler, toprağı, suyu, doğayı katleden uygulamalar; Cumhuriyetin temel değerlerine karşı söylemler, "ileri demokrasi" adı altında vicdanları rahatsız eden ve toplumsal duyarlılıkları hiçe sayan kararlar, yurttaşlarımızı isyan noktasına getirmiştir.

Değerli meslektaşlarım, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası anayasal görevi gereği tarım arazilerinin korunması konusundaki sorumluluklarını kararlılıkla yerine getirmeye devam etmektedir. Bu kapsamda son dönemde açılan davalar sonucu, Çanakkale, Uşak, Kütahya, Erzurum, İstanbul, Edirne ve Antalya'da yüzlerce hektarlık alan yapılaşmadan kurtarılmıştır.

Sevgili üyelerimiz elinize ulaşan dergimizi, zor koşullar altında çalışan mevsimlik tarım işçilerine ayırdık. Dergimizin ilerleyen sayfalarında, TÜİK rakamlarıyla mevsimlik tarım işçilerinin durumu, Bursa'da yerinde yaptığımız saptamalar, Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK'un "Çocuk Tarım İşçileri" ile ilgili yazısı ve Yrd. Doç. Dr. Dilek EROĞLU'nun "Kır Gençliği" konulu makalesine yer veriyoruz.

Ayrıca dergimizde, Tülay ATAY AVŞAR'ın "Işığa Yürüyen Kadın Güçlenecek Mi?"; Vuslat BEKTAŞ'ın "Sivil Toplum Kuruluşları ve Toplumda Kadının Yeri" ile Prof. Dr. İlkay SAVCI'nın "Kadının Toplumsal ve Ekonomik Konumu" başlıklı yazılarını bulabilirsiniz. Ahmet DEMİRTAŞ'ın "Atatürk Orman Çiftliği Yağmalanıyor; Yok Edilmesine Engel Olabiliriz" konulu makalesini de dergimiz aracılığıyla sizlere iletiyoruz.

Değerli Meslektaşlarım, ODA'mızın önümüzdeki dönemde 43. Dönem III. Danışma Kurulu 25-27 Ekim 2013 tarihlerinde Tekirdağ'da yapılacaktır.

ODA'mızın birinci derecede Genel Kurulları ve 44. Dönem Olağan Genel Kurulu da 2014'de yapılacaktır. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, demokrasinin tüm kurul ve kurallarıyla işlediği geniş katılımlı bir seçim sürecinin ülke çapında yaşama geçirilmesi için gerekli önlemleri alacak ve uygulayacaktır. Bu süreçte tüm üye ve delegelerimizi de demokratik haklarımızı kullanarak oy kullanmaya çağırıyorum.

Selam ve saygılarımla,

Dr. Turhan TUNCER

Başkan

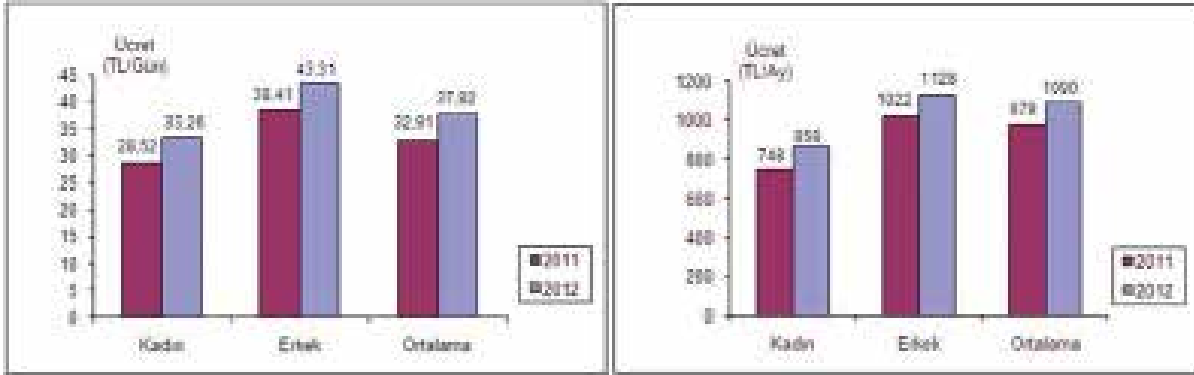
TARIM İŞÇİSİ AÇLIK İÇİNDE...

TÜİK'in tarımsal işletmelere yönelik olarak geçtiğimiz Mayıs ayında açıkladığı rakamlar, mevsimlik tarım işçilerinin açlık sınırının bile altında kalan ücretlerle çalıştıklarını ortaya koydu. TÜİK'in raporuna göre 2012 yılında sürekli çalışan bir kadın tarım işçisi aylık 858 TL alırken, aynı dönemde açlık sınırı 939 lira düzeyinde gerçekleşti. En düşük günlük ücretin verildiği il ise 23,99 TL ile Balıkesir oldu.

TÜİK'in Mayıs 2013'te açıkladığı "Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı - 2012" başlıklı haber bültenine göre, mevsimlik tarım işçilerinin ortalama günlük ücretleri 2012 yılında bir önceki yıla göre %14,9 artarak 37,82 TL, sürekli tarım işçilerinin ortalama aylık ücretleri ise %11,4 artarak 1.090 TL olarak gerçekleşti.

Mevsimlik kadın tarım işçilerinin ortalama günlük ücretleri 33,26 TL, erkek işçi ücretleri ise 43,31 TL oldu. Sürekli tarım işçilerine ödenen ortalama aylık ücret ise 2011 yılına göre, kadın işçiler için %14,7 oranında artarak 858 TL ve erkek işçiler için ise %10,4 artarak 1.128 TL olarak gerçekleşti.

Tablo 1: Mevsimlik İşçi Ortalama Günlük Ücreti   **Tablo 2: Sürekli İşçi Ortalama Aylık Ücreti**

Kaynak: TÜİK, Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı, 2012, Sayı: 13496, 06 Mayıs 2013

Ancak TÜİK tarafından "toz pembe bir tablo" yaratılarak yüzde 15'lere varan oranlarda arttığı iddia edilen ücretlerin, söz konusu döneme ait açlık ve yoksulluk sınırı verileri dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan, söz konusu işçilerin yıllık net çalışma gün sayısının 120 günü geçmediği de dikkate alınmalıdır. Türk-İş'in 2012 yılı verilerine göre tarım işçilerinin çalışmaya başladığı Nisan ayı itibariyle açlık sınırı 939 lira 64 kuruş ve yoksulluk sınırı da 3 bin 60 lira 72 kuruştur.

Tablo 3: Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı (TL/Ay) Nisan 2012

Yetişkin Erkek Gıda Harcaması	259,15
Yetişkin Kadın Gıda Harcaması	217,36
15-19 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması	276,44
4-6 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması	186,7
Açlık Sınırı	939,64
Yoksulluk Sınırı	3.060,72

Kaynak: TÜRK-İŞ Haber Bülteni, AÇLIK ve YOKSULLUK SINIRI, NİSAN 2013

Bu tablodan da görülebileceği gibi, ayda 858 TL alan bir kadın tarım işçisi, açlık sınırının altında çalışmaktadır. Ayrıca, mevsimlik tarım işçilerinde ortalama hanehalkı büyüklüğünün 6,8 kişi olduğu düşünüldüğünde, ortalama 1.090 TL olan aylık ücretlerin yetersizliği daha net biçimde ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği üzere tarım sektörü, ekonomik ve sosyal açıdan özellikle son yıllarda yaşanan büyük zorluklara rağmen halen Türkiye işgücü piyasasında önemli bir ağırlığa sahiptir. Tarımın toplam istihdamdaki payı 2000 yılında yüzde 36 iken, 2012 yılında yüzde 24,6'ya inmiştir. Bununla birlikte tarım halen 6 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır. 6 milyon işgücünün yaklaşık 1/3'ünün de mevsimlik tarım işçileri olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 4: 2000’li Yıllarda Tarımın İstihdamdaki Payı (Bin kişi)

Yıllar	Toplam İstihdam	Tarım		Sanayi	Hizmetler
		Kişi	%		
2000	21.581	7.769	36,0	3.810	10.001
2001	21.524	8.089	37,6	3.774	9.661
2002	21.354	7.458	34,9	3.954	9.942
2003	21.147	7.165	33,9	3.846	10.135
2004	19.632	5.713	29,1	3.919	9.999
2005	20.067	5.154	25,7	4.178	10.735
2006	20.423	4.907	24,0	4.269	11.247
2007	20.738	4.867	23,5	4.314	11.557
2008	21.194	5.016	23,7	4.441	11.737
2009	21.277	5.240	24,6	4.079	11.958
2010	22.594	5.683	25,2	4.496	12.415
2011	24.110	6.143	25,5	4.704	13.263
2012	24.821	6.097	24,6	4.751	13.973

Kaynak: TÜİK

Olumsuz koşullar içinde barınan mevsimlik tarım işçileri, yetersiz ve dengesiz beslenen, sosyal güvence ve sağlık hizmetlerinden yararlanamayan ama buna karşın kaza geçirme, yaralanma, hastalıklar ve erken ölümleri en yüksek oranda yaşayan toplumsal gruptur. Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ile Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun, 2012 tarihli “Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması”nda bu konuda çarpıcı tespitler yapılmıştır. Şanlıurfa ve Adıyaman il merkezlerinde yaşayan ve mevsimlik tarım işçiliği yapan aileleri kapsayan araştırmada, anket yapılan 1021 ailenin son 1 yıl içinde 48 farklı ilde çalıştıkları saptanmıştır. Araştırmada özetle şu bulgulara yer verilmiştir:

- ▶ Mevsimlik tarım işçilerinde tekrarlayıcı fiziksel hareketler, kötü duruşla çalışma, stres, tekrarlayıcı ve şiddetli aktiviteler, mola vermeden uzun süreli çalışma, düşük-yüksek sıcaklık, ağır kaldırma, kafa üstünde, omuzda ya da sırtta yük taşıma nedeniyle kas iskelet sistemi ağrı ve yaralanmaları en sık görülen sağlık sorunlarıdır.
- ▶ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tahminlerine göre; çalışma yaşamında yıllık 2,31 milyon kaza ve hastalık görülmekte (358.000 ölümcül kaza, 1,95 milyon işle ilgili hastalık), bunların yaklaşık yarısı tarımda gerçekleşmektedir. Kazalar sıklıkla ulaşım sırasında ve tarım aletlerini kullanırken ortaya çıkmaktadır.
- ▶ Yapılan araştırmalar çevresel faktörlerin (kötü yaşam koşulları, pestisitler, sosyal izolasyon, dışlanma, ağır çalışma koşulları gibi) tarım işçilerinde ruhsal bozukluklara yatkınlığı artırdığını göstermiştir.
- ▶ Çocuk sağlığı alanında önemli gelişmeler olmakla birlikte, hala beslenme bozukluğu, erken ölüm ve hastalıklar açısından en büyük risk grubudur. Çocukların sağlık düzeyinin yükseltilmesi için güvenli çevre oluşturulması, beslenmenin iyileştirilmesi, sağlık eğitimi ve bulaşıcı hastalıkların kontrolü başta olmak üzere temel sağlık hizmetlerinin toplumun tümüne ulaştırılması gerekmektedir.
- ▶ Doğum öncesi ve sonrası yeterince bakım alamayan tarım işçisi kadınlar, istemsiz düşükler, ölü doğumlar, aşırı doğurganlık, adölesan gebelikler ve biyolojik/fiziksel risklere bağlı gebelikle ilişkili sağlık sorunları açısından önemli bir risk grubudur. Ayrıca tarımda kullanılan kimyasallara bağlı kısırlık, adet düzensizliği, düşük, ölü doğum, erken doğum, düşük doğum ağırlığı, gelişme geriliği ve doğumsal anomaliler bildirilmektedir.
- ▶ Mevsimlik tarım işçileri yoksulluğun en fazla görüldüğü gruplardan biridir ve yarısından çoğunun yoksulluk sınırı altında yaşadığı bildirilmektedir.
- ▶ Temel üretim biçimi tarım olan Türkiye’nin, bölgesel eşitsizlikleri en aza indirmek için hastalık ve erken ölümlerin en çok görüldüğü mevsimlik tarım işçilerine yönelik hizmet modelleri geliştirmesi gerekmektedir.
- ▶ Dünyada birçok müdahale programı uygulanmasına karşın, mevsimlik tarım işçiliği, yaşam koşullarının ve barınma koşullarının uygunsuzluğu, temel sanitasyon eksikliği, yetersiz-dengesiz beslenme, kaza ve yaralanmalar, pestisit gibi kimyasallara maruz kalma, aşırı sıcak ve soğuk etkilenimi, hizmetlere erişememe nedeniyle mortalite ve morbiditenin yüksek olduğu, çalışma yaşamının en kötü biçimlerinden biri olarak tanımlanmakta ve sosyal dışlanmanın bütün boyutlarını yaşayan bir grup olarak ele alınmaktadır.

- ▶ Mevsimlik tarım işçileri ve aile üyelerinin % 40'ı 14 yaş ve altındadır.
- ▶ 15 yaş üzeri her iki kadından biri ve her dört erkekten biri ilköğretim 1. kademeyi bitirmemiştir. İlköğretim net okullaşma oranı (6-13 yaşlar) kızlarda % 74, erkeklerde % 78'dir. Lise için (14-16 yaşlar) net okullaşma oranı ise kızlarda yaklaşık % 23 iken, erkeklerde % 33'dür. Ayrıca, çalışma koşullarına bağlı olarak mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının örgün eğitime devam edemedikleri, yaklaşık yarısının açık ilköğretim ve liseye devam ettikleri saptanmıştır.
- ▶ Görüşmede hanehalkı reisine, 'Size göre ailenizin ekonomik durumu nasıl?' sorusu sorulduğunda % 21'i çok kötü, % 47'si kötü, % 30'u orta, % 3'ü iyi ve % 1'i çok iyi cevabını vermiştir. Çok kötü, kötü ve orta yanıtı Şanlıurfa ilinde yaşayan ailelerde Adıyaman iline göre anlamlı olarak yüksektir. Ailedeki kişi sayısı arttıkça çok kötü ve kötü cevabı yükselmektedir.
- ▶ Ailelerin yaklaşık % 72'si yeşil kartlıdır. Tarım sigortalı oranı 10 kişide 1'dir. Çoğunluğu pasif sağlık yardımlarından yararlanmaktadır ve on kişiden birinin ise hiç güvencesi bulunmamaktadır. Ailelerin % 11,6'sı sağlık harcamalarını cepten ödeme şeklinde yapmaktadır. Ailelerin % 38,8'i devletten aynı ya da nakdi yardım aldığını belirtmiştir. Bu yardımlar yakacak, eğitim, özürlü maaşı ve gıda yardımındır.
- ▶ Ailelerin tarlalarda çalışırken sağlıklı içme ve kullanma suyuna erişim oranı sadece % 32,9'dur. Yaklaşık % 19'unun evinde banyosu yoktur. Çalıştıkları yerlerde ise her beş aileden dördü tek göz çadırda yaşamakta, % 52,7'si yaşadıkları çadırı banyo olarak da kullanmakta, % 48,4'ünün elektriği bulunmamaktadır. Atıklar açık alanlardadır.
- ▶ Aileler en çok ekmek, çay ve baklagilleri tüketmektedirler. Tüm aileler tarafından düzensiz öğün ve ortak kaptayeme alışkanlığı belirtilmiştir.
- ▶ Aileler en fazla yorucu çalışma koşulları, banyo-tuvalet olmayışı, sağlık hizmetlerine ulaşım ve temiz su konusunda sorun yaşadıklarını söylemişlerdir. Pestisitlerin insan sağlığına etkileri kadınların % 90'ı, erkeklerin ise % 80'i tarafından bilinmemektedir.
- ▶ Tarım işçilerinde, solunum ve kas-iskelet sistemi hastalıkları en sık bildirilen rahatsızlıklardır. Tarlada çalışırken hasta olduğunu ve doktora gitmediğini bildiren her dört kişiden biri paralarının olmaması, yine yaklaşık dört kişiden biri tarlada işlerin çok olması nedeniyle doktora başvurmadıklarını ifade etmişlerdir.
- ▶ Çalışmada, her yüz kişiden 10'unun T.C kimlik numarası olmaması nedeniyle aile hekimine kayıtlı olmadığı belirlenmiştir. 0-12 aylık her dört bebekten birinin de kimlik numarası olmadığı için aile hekimine kaydı yoktur.
- ▶ Öğrenim düzeyi incelendiğinde; kadınların % 49,8'i okur-yazar değilken, % 18,2'si ilköğretim ikinci kademe ve üzeri öğrenime sahiptir. Erkeklerin % 18,8'i okur-yazar olmayıp, %32,3'ü birinci kademe mezunudur.
- ▶ Türkiye genelinde akraba evliliği yaklaşık % 20 iken bu araştırmada her iki evlilikten biri akraba evliliğidir.
- ▶ Görüşme yapılan kadınların % 56,7'si ve erkeklerin % 18'i 18 yaşından önce evlenmiştir.
- ▶ 19 yaş ve altında halen evli olan kadınların yaklaşık %71'i bu yaşlarda anne olduğunu bildirmiştir.
- ▶ 15-49 yaş arasındaki evli kadınların % 46,9'unun en az bir kez kendiliğinden düşük yaptığı ve % 19,9'unun en az bir kez ölü doğum yaptığı öyküsü alınmıştır. Bu oranların yüksek olması, mevsimlik tarım işçisi kadınların fiziksel (ağır kaldırma, uzun süren fiziksel hareket vb.), kimyasal (pestisit vb.) ve biyolojik riskler ile sıcak etkilenimine bağlı olabilir.
- ▶ Araştırmaya katılan kadınların %55,2'si hayatının herhangi bir döneminde fiziksel, duygusal, ekonomik ya da cinsel şiddete uğradığını bildirmiştir. Kadınların % 79,4'ü sosyal ilişkilerinin sınırlandırıldığını, % 29,4'ü okula gitmek istediği halde gönderilmediğini, % 57,6'sı izinsiz sağlık hizmetine başvurmadıklarını ifade etmişlerdir. Fiziksel şiddete uğrayan kadınların % 19,4'ü eşinden şiddet gördüğünü belirtmiştir. Fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddete ek olarak, yaşantıya getirilen sınırlılıklar ve eğitim/sağlık hakkına erişime engel olunmasıyla birlikte değerlendirildiğinde, kadınların % 89,5'i ya şiddete uğramakta ya da haklarını elde edememektedir.

KAYNAKLAR

- 1-TÜİK, Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı – 2012, www.tuik.gov.tr
- 2-Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması, 2012, Harran Üniversitesi, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Kasım 2012, Ankara.

BURSA'DA MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİSİ OLMAK

(BAOB Mustafakemalpaşa ve Karacabey Kamp İzlenimleri)

10.10.2013

Türkiye'de mevsimlik tarım işçilerinin varlığı, kapitalizmin kırsal alanlarda gelişmesi ile birlikte ele alınmalıdır. Çukurova'da pamuk üretiminde başlayan süreç bugün fındık, pirinç vb. tüm ülkede neredeyse birçok ürünün ekim, gelişim ve hasat dönemlerini içine alacak şekilde devam etmektedir. Örneğin; İç Anadolu'nun köylerinden Çukurova'ya veya Ege'nin dağlık köylerinden pamuk hasadı yapılan ovalarına mevsimlik işçi göçleri olmuştur.

1950'li yıllar Türkiye'nin kırsal alanları için en önemli dönüm noktasıdır. Bu dönem tarımda makineleşme ile başlayan daha fazla arazinin tarıma açılması, eşitsiz tarımsal kredi dağıtımı gibi birçok faktörle birlikte kapitalist üretimin kırsal alanda hakimiyetini ilan ettiği önemli bir dönemdir.

Tarımda değişen üretim biçimleri daha fazla mevsimlik işgücü talebi yaratırken, kentlere yönelen kitlesel göçlere katılamayan kesimlerin mevsimlik işgücüne kaynak oluşturduğu söylenebilir. Güneydoğudaki feodal düzen ve 80 sonrası yaşanan sosyo -ekonomik sorunlar nedeni ile kendi toprağı olmayan ya da varolan toprağı geçimini sağlayamayan bu nedenle gittikçe yoksullaşan köylüler için mevsimlik tarım işçiliğı dışında seçenek kalmamıştır. Türkiye'de mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik sağlıklı veri bulunmamakla birlikte yaklaşık 1,5- 2 milyon mevsimlik gezici tarım işçisinin olduğu tahmin edilmektedir. Gezici mevsimlik tarım işçileri ağırlıklı olarak Güneydoğu, İç ve Doğu Anadolu'dan ülkenin bir çok iline dağılmaktadır.

Bursa'da gezici tarım işçilerinin en yoğun olduğu ilçeler Yenişehir, Mustafakemalpaşa ve Karacabey'dir. Gezici tarım işçileri her yıl Nisan-Mayıs aylarında ilimize gelmekte ve Eylül-Ekim aylarına kadar kalmaktadır. Bizler Bursa Akademik Odalar Birliğı üyeleri olarak mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam koşullarını yerinde saptamak, çözüm önerileri üretmek ve soruna sahip çıkmak-izlemek amacıyla 14 Eylül 2013 Cumartesi günü Mustafakemalpaşa ve Karacabey 'deki 5 kampı ziyaret ettik. Önceki yıllarda Yenişehir Çardak kampında yaptığımız bu çalışmayı genişletmiş, kentin batısını da değerlendirmiş olduk. Ziyaret edilen kamplar; Karacabey ilçesine bağı Ortasarıbey, Ovaesemen köyleri ile Mustafakemalpaşa İlçesi ve Çeltikçi Belediye sınırları içindeki kamplardır. Yaklaşık 300 çadır ve 1500 yurttaşımızın yaşamını sürdürdüğü kamplarla ilgili gözlemlerimizi basınımız aracılığıyla kamuoyuna duyurmayı uygun bulduk.

Daha çok Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır'dan gelen mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam koşullarına ilişkin değerlendirmelerimiz aşağıda sunulmuştur:

A-Ulaşım: Mevsimlik gezici tarım işçileri Bursa'ya genellikle kiraladıkları minibüs ve kamyonetlerle gelmektedir. Uygun olmayan bu ulaşım koşulları salt Bursa'ya gelenlerin sorunu olmayıp tüm mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunudur. Barındıkları çadır kamplardan tarlalara da uygun olmayan şekilde taşınmaktadır. Örneğin; 12 kişilik minibüse 25 kişinin binmesi ya da kamyon kasasında yapılan tehlikeli yolculuklar genel uygulamalardandır.

B-Kamp Yerleri: Çadır kamplar yerleşim yerlerinin dışında, stabilize ya da toprak yolu olan, hiçbir güvenlik önleminin olmadığı meralara kurulmuştur. Kamp alanlarında başıboş hayvanlara ek olarak köylerin gübre atıkları da bulunmaktadır. Bu atıklar hastalık etkeni olan sineklerin üremesi için iyi bir ortam oluşturarak işçilerin sağlığını tehdit etmektedir. Hiçbir zemin düzenlemesi olmayan kamplar için yaz aylarında toz, yağışlı zamanlarda ise çamur hayatı güçleştirmektedir. Kampların bir kısmında elektrik yoktur. Elektriği olanlarda ise ya voltaj düşüktür ya da sık sık kesinti olmaktadır. Elektrik tesisatlarının açıkta olmaları ve kolay erişilebilir olmaları nedeniyle tehlikelidir. Genelde çukur tuvaletler kullanılmakta olup, yer seçimleri doğru değildir. Evsel atıklar kamp alanlarında açılmış çukurlar içine atılmaktadır. Bu da sinek gibi hastalık taşıyıcıların üremesine zemin hazırlamaktadır. Biriken ve başlı başına sağlık riski oluşturan atıklar herhangi bir şekilde toplanmadığından başka bir risk oluşturan yöntemle, yakılarak yok edilmektedir.

C-Çadırlar: İşçiler çoğunlukla çadırlarda kalmaktadırlar. Hazır çadırları olan kamplara ek olarak işçilerin memleketlerinden gelirirken yanlarında getirdikleri ya da çevreden buldukları naylon, karton, kumaşları kullanarak kendi yaptıkları çadırlardan oluşan kamplar da vardır. Çadır kamplarda genel olarak her ailenin bir çadırı bulunmaktadır. Bazı çadırların zemininde hiçbir şey yoktur. Kampta barındıkları çadırlara yakın şekilde üstü açık, dört yanı kapalı banyo, tuvalet için kullandıkları küçük odacıklar ile tandır fırınları ve açık mutfaklar dikkat çekmektedir. Bunların yerleşimi tıpkı çadır yerleşimi gibi bir düzen içinde olmayıp gelişi güzeldir. Bazı banyo zeminlerinde kolay ulaşılabildikleri çim viyoller zemin döşemesi olarak kullanılmıştır.

D-Sosyal Güvenlik: Mevsimlik gezici işçiler çoğunlukla sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir. Mevsimlik tarım işçilerinin özgün durumları için çözüm üretmek amacıyla Başbakanlık, mevsimlik gezici tarım işçileriyle ilgili olarak 2010 yılında 6 sayılı genelgeyi yayımlamıştır. Genelge mevsimlik tarım işçilerinin özgün sorunlarını tanımlaması ve çözmeyi amaçlaması açısından önemli bir adım olarak görülse de bu sorunların yaşanmasının önüne geçememiş, hayatta yerini bulmamıştır.

E- Eğitim: İşçilerin çocukları ya okula gitmemekte ya da iş dönemlerinde devamsızlık yapmaktadırlar. Aktarmalı eğitim kısmen yapılmaktadır. Yaz ayları olduğundan çalışamayacak yaşta olan çocuklar kampta toz, toprak, çamur içinde ve başıboş köpeklerin saldırısına açık şekilde oyun oynayarak zaman geçirmektedirler. Mevsimlik gezici tarım işçisi ailenin çocuğu olarak çocukluklarından beri gezen bugünün gençleri arasında okuma-yazma bilmeyenler bulunmaktadır.

F- Sağlık: Kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere mevsimlik işçilerin çalışma ve barınma şartlarına bağlı nedenlerden dolayı rahatsızlıkları bulunmaktadır. Kamplar her türlü bulaşıcı hastalığa açık ve hijyenden yoksundur. Kötü koşullarda yapılmış, yeterince suyu olmayan, ortak kullandıkları tuvalet ve banyolar sağlık için risk içermektedir.

İşçilerin yaşam koşulları sağlıksız olup, bu koşullar yöre halkının da sağlığını tehlikeye sokmaktadır. Sadece yaşam koşullarını değerlendirdiğimiz bu çalışmada işçilerin çalışma koşullarının da olumsuz olduğunu söylemeden geçmek hata olur. Tarım sektörü sık yaralanma ve ölümleri ile dünyanın en tehlikeli sektörlerinden kabul edilir. Ziyaret ettiğimiz kamplarda, işçilerin çalışmaları sırasında yaralandıkları, bu nedenle işgücü ve gelir kaybına uğradıkları öğrenilmiştir. Dikkat çekici olan, iş kazaları sayısı açısından dünyada ilk sıralarda yer alan ülkemizin kayıtlarına gezici tarım işçilerinin iş kazalarının katılmıyor olmasıdır.

G- Su ve Temizlik : Mevsimlik gezici tarım işçilerinin kamplarında yeterli su, tuvalet ve atık sistemleri yoktur. İşçiler temel insani ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bazı kamplarda çeşme bulunmasına karşın yeterli basınç ve miktarda değildir. Burada trajikomik olan çevredeki yerleşik köylerinde basınçlı suya sahip olmadıklarıdır. Köylüler sularının günün birkaç saatinde aktığını söylemektedirler. Su ihtiyaçları tulumlarla yer altından çekilerek sağlanmaktadır. Çeşmeden sağlanan sular için de tulumla suları içinde geçerli olmak üzere yetersizliğine ek olarak kirli oldukları söylenebilir. Bir kampta yetersiz su basıncı nedeniyle 3 tonluk seyyar bir depo kiralanarak su depolanması yolu seçilmiştir. Ağız açık duran, herhangi bir dezenfeksiyon uygulanmayan ve düzenli olarak temizlenmeyen bu uygulama dolaysız olarak işçilerin sağlığını tehdit etmekte, bulaşıcı hastalıklara zemin hazırlamaktadır.

I- Beslenme: Mevsimlik işçiler yeterli ve sağlıklı beslenme olanağına sahip değildirler. Görüşülen işçiler haftada bir gün tavuk eti yiyebildiklerini, kırmızı et ise hiç yemediklerini söylemektedir. Ekmeklerini tandırda pişirmekte, yemeklerini açık mutfaklarında odun ateşinde yapmaktadırlar.

İ- Ücret: Ücretlere dayıbaşı ve patron birlikte karar vermekte çalışan işçinin ücret ile ilgili herhangi bir tasarrufu ve yaptırımı bulunmamaktadır. Mevsimlik gezici işçilerin ücretleri yerli işçilerle aynı değildir. Mevsimlik gezici işçiler genellikle daha düşük ücret almaktadırlar. Erkekler 35-40 TL/gün, kadınlar 30 TL/gün ve ton başına 30 lira almaktadırlar. Bu düşük ücretlere karşın çoğu zaman paralarını alamamakta ve patronlarla sorun yaşamaktadırlar. Hastalık ya da çalışırken olan iş kazaları nedenleriyle işe gitmediklerinde herhangi bir ücret alamamaktadırlar.

J-Çalışma ilişkileri: İş bulma, ücret miktarı, ücretleri almama, aracı komisyonu, işverenin çalışma saatini artırması ve daha fazla iş gücü beklentileri mevsimlik işçileri zorlamaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, 'elçi' veya 'dayıbaşı' olarak adlandırdıkları ve genellikle akraba ya da yakınları olan kişi ile işlerini yürütmektedir. Bu kişiler 2010 yılındaki genelge sonrası belgelendirilmiştir. Patron ile işçi arasında dolaysız ilişki olmayıp ilişkiyi bu kişiler yürütmektedir. İşverenler, işçilere karşı hiçbir sorumluluk üstlenmemekte sadece barınmaları için yer göstermektedir. Bunun nedeninin de işçilerin çalışacağı tarlalara daha hızlı bir şekilde ulaşmalarını sağlamaktır.

K- Dışlanma: Mevsimlik gezici tarım işçileri, dışlandıklarını düşünmektedirler. Dışlanmanın önemli bir boyutu çoğunlukla etnik köken, bazı durumlarda da dini inançlar üzerinden yaşanıyor olmasıdır. Ancak dışlanmanın açık bir çatışma boyutuna varması sık yaşanan bir durum değildir, çünkü işçilerin ve gittiği yerin yerli halkının birbirlerine ihtiyacı vardır.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- ▶ Kamp yerlerinin yerel yönetimler tarafından belirlenmesi ve barınma koşullarının düzeltilmesi gereklidir.
- ▶ Kamplar toplu yaşama uygun şekilde düzenlenmeli, olmazsa olmaz temiz ve yeterli su sağlanmalıdır. Kamplara güvenli koşullarda elektrik sağlanmalı, tuvaletler ve banyo olanakları sağlıklı yaşam koşullarına uygun hale getirilmelidir.
- ▶ İşçilerin sağlık hizmetlerine ulaşımı sağlanmalı, düzenli ve sürekli hizmeti almaları; gebe , bebek, çocuk ve yaşlı gibi risk guruplarının izlenmesi sağlanmalıdır.
- ▶ Okul çağındaki çocukların eğitimlerini kesintisiz olarak sürdürmelerinin yolu açılmalı Kamplarda eğitim gereksinimleri saptanarak, işçilerin çalışmalarını etkilemeyecek şekilde eğitim programları düzenlenmelidir.
- ▶ Sorunların çözümünde yerel yöneticilere çok iş düşmektedir. Yerel yöneticilerin işçilere yaklaşım farklılıkları yaşanan sorunun boyutunu belirleyen önemli etmenlerden birisidir.
- ▶ Mevsimlik tarım işçileri ile yöre halkı arasında sosyal ilişkileri arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmalı, dışlanmışlık duygusunu ortadan kaldırmak gereklidir.
- ▶ Mevsimlik tarım işçileri iş kanunu kapsamına alınmalı ve sosyal güvenceye kavuşturulmalıdır. 2010 yılında Resmi Gazete’de yayımlanan 6 sayılı genelge doğrultusunda planlanan çalışmalar hayata geçirilmelidir.

SONUÇ OLARAK

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer aldığı gibi en temel insan haklarından sayılan beslenme, barınma, eğitim ve sağlık sorunları; acilen önemslenmeli ve çözümlenmelidir. Bu sorunları çözmek için gereken tek şey politik kararlılıktır.

Aşağıda imzası bulunan akademik odalar olarak; kamudan gerekli hizmet ve yardımları alamayan, insani yaşam koşullarına ulaşamayan mevsimlik gezici tarım işçilerinin olumsuz koşullarda yaşadıklarını ve emek mücadelesi verdiklerini biliyoruz. İnsanca yaşamayı hak eden mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarına dikkat çekmek, ivedilikle çözülmesini sağlamak için açıklamayı siz değerli basın mensupları aracılığıyla kamuoyuna duyuruyoruz. Bu çalışma, bir kitapçık halinde yayınlanacak ve ilgililere iletilecektir. Aşağıda imzası olan akademik odalar olarak gelecek sene yine ilimize gelen mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarını izleyeceğimizi ve yetkililerden sorunların çözülmesini bekleyeceğimizi kamuoyuna saygıyla bildiriyoruz.

BURSA TABİP ODASI- BURSA BAROSU- BURSA SMMOB- BURSA TMMOB İKK-TMMOB BURSA KİMYA M.O- TMMOB BURSA MAKİNA M.O-TMMOB BURSA MADEN M.O- TMMOB BURSA PEYZAJ M.O- TMMOB ZİRAAT M.O- NİLÜFER KENT KONSEYİ

HAYDİ ÇOCUKLAR TARLAYA...

Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK*

TEMEL SORUNSA

Heryıl Mart ayı sonunda Nisan ayı başında Türkiye’de büyük bir işgücü göçü başlar. Mevsimlik gezici tarım işçiliği hareketliliğidir bu. Yüz binlerce aile çoluk çocuk yollara dökülür. Yılın 47 ayını ilkel koşullarda, birçok temel gereksinimden yoksun bir biçimde gidermek yoluyla hayat mücadelesine atılır. On yıllardır süregelen bu işgücü hareketliliğinin başrolünde çocuk işçiler var. Geleceğe hazırlanmak isteyen 7-17 yaş grubundaki çocuklar çocukluğunu ve gençliğini yaşamadan olgunlaşır ve hayata 10 yenik başlar. Çocuklar geleceğini kurgulamak ister ama sosyal, kültürel, ekonomik kaderleri bunun önünde engeldir. Gözlerinde ışıltı umut taşıyan çocuklar hepimizin ortak geleceğidir aslında. Ama on yıllardır çözülemeyen sorunlar, kâğıt üstündeki politikalar, hedefsiz öngörüler çocukları kendi iradeleri dışındaki bir yaşam biçimine iter. Bunların sorunlarının çözümü, çocukları geleceğe hazırlamak, eşit ve adil yurttaşlık temelinde haklara kavuşturmak hepimizin ortak sorumluluğudur ve böyle de olmalıdır. Çocuk işçiliği kuşkusuz sadece Türkiye’nin değil hemen hemen tüm az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli bir sorunudur.

Milyonlarca çocuk; fiziksel, zihinsel, eğitsel, sosyal, duygusal ve kültürel gelişimlerine zarar veren ve ulusal yasalarla veya yasa dışı yollarla uluslararası normlara uygun olmayan koşullarda çalışmaktadır. Çocuk işçiliği sorunu ülkelerin; nüfus, eğitim düzeyi, ekonomik gelişme, istihdam ve genel kalkınma düzeyleriyle yakından ilgilidir. Ama daha karneler alınmadan okuldan alıkonan çocukların olduğu, yaşam kavgası verdiği bir ülkede kalkınmayı yakalamak da pek olası değildir. Nitekim ekonomiler büyüebiliyor ama insani gelişme endeksleri aynı biçimde iyileşmeyi göstermiyor. Başta çocuk işçilik olmak üzere sorunlar çözülmeden, çocuk işçilik ortadan kaldırılmadan ve toplum genelinde refah tabana yayılmadan iyileşme olmuyor. Tarımdaki çocukların eşit yurttaşlık temelinde eğitim hakkına ve fırsatlarına kavuşturulması ülkemiz açısından önemli ve çözümü bir o kadar da ivedilik gösteren bir sorundur.

Dünya kamuoyu çocuk emeği istismarına karşı duyarlılığını geliştirirken, çocuk işçiliğini hedef alan hareket de, hızı ve yoğunluğu açısından benzeri görülmemiş küresel bir dava haline gelmiştir. Bu, siyasal sınırları, dilleri, kültürleri ve manevi gelenekleri aşan bir hareket boyutunu almıştır. Sivil toplumun bütün kesimleri bir araya gelerek çalışma yaşamında çocuk sömürsüne son verilmesi gerektiğini ilan etmişlerdir.

Türkiye açısından da çocuk işçiliğine karşı önlem almak, çözüm üretmek, duyarlılık göstermek evrensel bir sorumluluk haline gelmiştir. Tarımda çocuklara yönelik başlıca tehlikeler; güneşin altında veya soğuk rüzgârlı havalarda saatlerce çalışmak, yetersiz ve güvenli olmayan alet ve makineler, çalışılan tarladan gelen toz, aşırı sıcaklık değerlerine ve tehlikeli kimyasallara maruz kalma, kişisel koruyucu donanım olmaksızın çalışma, ağır yükler, tehlikeli hayvanlar, zehirli böcekler, yılanlar ve benzeridir. Ama bunların önünde gelen temel sorun ise, bu çocukların eğitimden yoksun olmalarıdır. Çünkü geleceğe daha umutla bakabilmek, akranlarından geri kalmamak, haklarını aramak ve kendi gelecekleri üzerinde söz sahibi olmanın yolu eğitimden geçiyor. Eğitim sorunun çözümünde en önemli araç olmaktadır. Daha karneleri almadan 23 ay önce başlayan mevsimlik işgücü hareketliliği çocukları doğrudan tarlaya götürmekte ve bu durum çocukların gelecek hayallerini ve haklarını daha çocukken ellerinden almaktadır.

Türkiye’de çalışan çocukların toplamı 2012 yılı TÜİK verilerine göre 893.000, bunların %45’i tarımda çalışmakta, sayıları yaklaşık 400.000 olup, en kötü konumda çalışan çocuklar arasında ön sırada yer almaktadır. Bu çocuklar Türkiye’nin değişik bölgelerinde özellikle pamuk, fındık, narenciye, pirinç, şekerpancarı, tütün vd. tarımında çapa, hasat gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır.

En kötü konumdaki tarım işlerinde çalışan bu çocukların yarıya yakını 15 yaşından küçük olup, ILO sözleşmelerine göre çalışma çağında olmayan ve söz konusu işlerde çalışması arzu edilmeyen çocuklardır. Eğitim olanaklarından yoksun olan ve çalışmadan dolayı eğitimine devam edemeyen, etmekte zorluk çeken veya hiç başlayamayan bu

*Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü,

Makale daha önce Köy-Koop Haber 20. sayısında yayınlanmıştır.

çocuklar özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yaşamakta olup, yılın 4–7 ayını buldukları yerin dışında, çadırlarda temel gereksinimlerden yoksun olarak sürdürmektedirler. Sosyal Hukuk Devleti ilkesinden hareketle “özel sosyal politika” araçlarının uygulanması gereken bu çocuklar, gelecek açısından umutsuz kesimlerden birini oluşturmaktadır. Son yıllarda toplumsal ve akademik duyarlılık sonucunda alınan bazı kamu önlemleri yapılan çalışmalar açısından olumlu birer girişim olarak kabul edilebilir ama çözüm için yeterlilik göstermemektedir.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÇALIŞMA STANDARTLARI

Türkiye'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1 nci maddesine göre, 18 yaşına kadar her insan çocuktur. ILO'nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) 87 nci Genel Konferansında kabul edilen “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin

Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Acil Eylem Sözleşmesi'ne göre çocuk ifadesi 18 yaşın altındaki herkesi kapsıyor.

Çocuk işçiliği, sosyal ve ekonomik açıdan çok önemli bir insan hakları sorunudur. ILO Sözleşmelerine göre çocuk işçiliği, çocukların gönencine zarar veren ve eğitimlerini, gelişimlerini ve gelecekte geçimlerini sağlayabilmelerini engelleyen işlerdir. Yapılan tahminlere göre tüm dünyada yaklaşık 250 milyon kadar çocuk, yeterli eğitimden, sağlık hizmetlerinden ve temel özgürlüklerden yoksun biçimde çalışmaktadır. Kişisel açıdan bunun faturasını çocuklar ödemektedir; ancak, durumdan zarar görenler, aynı zamanda ülkelerdir. Çocuk işçiliğine son verilmesi kendi başına bir amaçtır. Bu amaç doğrultusunda yapılacak işler, aynı zamanda ekonomik ve insani kalkınmaya da katkıda bulunacaktır.

ILO'nun 1973 tarih ve 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi,

çocuk işçiliğinin etkili biçimde ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Bu sözleşme, 1999 tarihinde kabul edilen 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi ile pekiştirilmiştir. Bu sözleşme, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin hemen sona erdirilmesine yönelik ivedi önlemlerin alınmasını öngörmektedir.

ÇOCUK İŞGÜCÜ HAKKINDA TEMEL VERİLER

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) – 2012 yılı Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları'na göre; Türkiye genelinde 6–17 yaş grubundaki çocuk sayısı 15 milyon 247 bindir. Bu yaş grubundaki çocukların % 66,5'i kentsel, % 33,5'i kırsal yerlerde bulunmaktadır. Çocukların % 8,5'i (1 milyon 297 bin) okula devam etmemektedir. Okula devam etmeyen çocukların % 50,7'sini (658 bin) kırsaldaki çocukları oluşturmaktadır. Büyük çoğunluğu tarımda çalışan ve kırsalda yaşayan çocukların (493 bin) % 69,4'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Tarımda çalışan çocukların ise neredeyse tamamı ücretsiz aile işçisidir. Çalışan toplam 893 bin çocuktan %68,8'i erkek, %31,2'si kız çocuğudur. Bu çocukların 292.000'i 6–14 yaş arasındadır. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>)

TARIMDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN NEDENSELLİĞİ

Kırsal kesimde 750.000-1.000.000 arasında ailenin kendi toprağı yoktur ve bu aileler geçim için başkalarının topraklarında çalışmak zorundadır. Elde kesin veriler bulunmadığından bu konumda çalışanların %2530'unu çocukların oluşturduğu tahmin edilebilir. Türkiye sosyo ekonomik göstergeler itibarıyla tarım ekonomisi ağırlıklı bir yapıdan sanayi ağırlıklı bir ekonomik yapıya kırsal alan ağırlıklı bir nüfus yapısından, kentsel ağırlıklı bir yapıya geçiş sürecindedir. Bu süreç beraberinde olumsuz yan etkileri de ortaya çıkarmakta ve de bunun sonuçlarından birisi olarak da tarımda ve diğer sektörlerde ortaya çıkan işgücüdür.

Başta tarım olmak üzere çocuk işçiliğine neden olan temel unsurlar şunlardır;

- *Göç,*
- *Bozuk gelir dağılımı,*
- *Yetersiz eğitim, Eğitimde fırsat eşitsizliği,*
- *Nüfus artışı,*
- *İşsizlik,*
- *Yoksulluk,*
- *Yetişkinlerin işsizliği,*
- *Mevzuatın eksikliği ve etkin uygulanamaması,*
- *İşverenlerin çocuk işgücü talebi,*
- *Ücretsiz aile işçiliği*
- *Tarımda istihdam*

Kendi tarım işletmelerinden yeterli gelir elde edemeyen az topraklı ve/veya topraksız aileler geçimlerini sağlayabilmek ve çalışabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere mevsimlik/dönemlik göç ederek iş aramaktadır. Bu işçiler, tarımsal üretimin kendine özgü niteliklerinden dolayı zor koşullarda çalışmakta ve yaşam mücadelesi vermektedir. Mevsimlik tarım işçisi aileler çalışma yerlerine giderken ekonomik ve sosyal zorunluluklardan dolayı çocuklarını da götürmektedir. Böylece, çocuklar aile ekonomisine katkı nedeniyle yaşlarına uygun olmayan tarımsal işlerde çalışmaktadır. Türkiye'de "mevsimlik" iş göçü, özellikle sanayi bitkileri olan pamuk, tütün, narenciye, kayısı, fındık ve şekerpancarı tarımında yoğunlaşmaktadır.

Mevsimlik olarak çalışan çocuklar; genellikle aileleriyle birlikte veya kendi başına bir ücret karşılığında bir başkasının yanında çalışan çocukları kapsamaktadır. Bu çocuk işçiler çoğunlukla belirli bölgelerden başka yörelere mevsimlik olarak başta bitki çapalama, ot alma, hasat vb. bitkisel üretim işlerinde çalışmak üzere köyünden, kentinden ayrılarak 47 ay arasında çalışanlardan oluşmaktadır. Ulaşım, konaklama/barınma, beslenme, su ve sanitasyon, sağlık, eğitim vb. konulardan en fazla etkilenen kesimdir. Çocukların çalışması açısından tarım kayıt dışı bir iş alanı ve sektör olup, kayıt dışı sektör çalışan çocukların iş güvenliği yoktur, yaralanmaları veya hastalanmaları halinde ödeme alamazlar ve işverenlerin olumsuz davranışlarında koruma talep edemezler. Mevsimlik gezici tarım işçileri çalışma süresince plastikten yapma çadırlarda elektrik, su vd. altyapı hizmetlerinden yoksun biçimde yaşamlarını sürdürmektedirler. Emekten başka kullanabilecekleri herhangi bir meslek ve yeteneği olmayan bu çocuklar aynı zamanda tarımda "en kötü durumda" çalışan çocuk grubunu oluştururlar. Çünkü bu çocuklar kendi güçleri oranında; su taşımak, yakacak toplamak, pamuk ve meyve hasadında bulunmak, çapa yapmak, ot almak gibi işlerde bazen yalnız bazen de tüm aile bireyleri ile birlikte dayanılması zor bir tempoda çalışırlar. Eğitim olanaklarından asgari düzeyde yararlanan veya hiç yararlanamayan bu çocuklar, tarım işçiliğinin en kötü koşullarında yaşamlarını sürdürmektedir.

İNSANİ VE KAMUSAL DUYARLILIK

Tüm dünyada tarım çocuk işçilerin en fazla olduğu sektördür. Çocuk işçilerin %70'i tarımdadır. Tarım kesimindeki çocuklar kahve, meyve, şekerpancarı, şeker kamışı, pirinç, çay, tütün, çobanlık, hayvancılık, pamuk gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır. (ILO/Newsletter, 2007-3). Tarım özellikle çocuklar açısından en tehlikeli çalışma alanlarındandır. Özellikle kız çocuklarının yükü ağırdır. Çalışan kızlar çoğu kez tarımsal işgücünün görünmez bir parçasıdır ve özellikle dezavantajlı

komunda yer alır. Çünkü tarımsal işlerin yanı sıra ev işleriyle de uğraşırlar. Başta tarımda olmak üzere çocukların erken yaşta çalışma yaşamına atılması, Türkiye’de önemli bir politik ve toplumsal sorundur. Sorun, çok boyutludur. Yoksulluk, eğitim, ucuz işgücü talebi, göç, sahipsizlik, çocuk istismarı, emeğin görünmezliği, farkındalık olmaması, işsizlik sorununun boyutlarını artırmaktadır.

Kendi tarım işletmesinden yeterli gelir elde edemeyen, az topraklı veya topraksız aileler ile kentlerdeki işsiz ve yoksul aileler geçimlerini sağlayabilmek amacıyla, daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere giderek mevsimlik işgücü olarak iş aramakta ve çalışmaktadır (Yıldırak ve Diğerleri, 2003). Bu çalışma biçiminde, fiziksel ve sosyal durumları ve konumları itibarıyla en fazla etkilenenlerin başında çocuklar gelmektedir. Çocuk işçiliği sorunu çözülmeden ülkenin kalkınmasından söz edilemez.

Tarımda çocuk işçiliğinin azaltılması ve uzun dönemde de olsa kaldırılması için;

- Her düzeyde ve her kesimde toplumsal ve kamusal duyarlılık oluşturulması önem taşımaktadır.
- Tarımda çocuk işgücü kullanımı ve sömürsünün nedenleri ortadan kaldırılmalıdır.
- İlgili kurum ve kuruluşların hasiyetlerini artırmaları önemlidir.
- Mevsimlik olarak çalışan çocukların karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümü tek bir kurum veya kuruluşun sorumluluğunda değildir. Konu ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların ortak ve eşgüdüm içerisinde yapacağı çalışmalarla sorunlar çözülebilecektir.
- Tarım aracılığı sisteminin kurallara uygun biçimde yürütülmesi, sorunların çözümünde önemli kolaylıklar sağlayacaktır.
- Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocukların en önemli sorunları eğitimidir. Çalışma dönemi nedeniyle eğitimini yarıda bırakan veya hiç başlamayan çocukların eğitim kurumlarına devamı gelecekları açısından büyük önem taşımaktadır. Burada Milli Eğitim Bakanlığı’na ve teşkilatına önemli sorumluluk düşmektedir. Tarım işçiliğinden dolayı eğitim göremeyen veya yarıda bırakan çocuklara yatılı okullarda veya diğer eğitim kurumlarında olanak sağlanması ve çocukların eğitimini engelleyen tutum ve davranışların değiştirilmesi yönünde eğitim programlarının hazırlanması sorunun çözümünde önemli bir aşama olacaktır. Veya en azından tarımda çalışan çocuklara yönelik olarak ders yılı tarım sezonu ile uyumlu hale getirilmelidir (Yıldırak ve Diğerleri, 2003).
- Zorunlu eğitimin tam uygulanması takip edilmelidir.
- Sosyal güvenlik ağlarının çocuklara ayrıcalık sağlayacak biçimde uygulanması gereklidir.
- Çocukların sağlık ve rehabilitasyonuna yönelik önlemler alınmalıdır.
- Tarımda ve kırsal yörelerde gençlere yönelik tarım dışı istihdam olanakları yaratılabilir.
- Çocuk işçiliği politikalarının yerel, bölgesel, ulusal düzeylerde eylem planlarına dönüştürülerek ele alınması ve çözülmesi gereklilik göstermektedir.
- Ailelere çocukların eğitimi için etkin ve izlenebilir yardım yapılmalıdır.
- Yerel yönetimler duyarlı hale gelebilir.
- Ebeveynleri bilgilendirme, bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.
- Mevsimlik tarım işçileri sağlık konusunda zor koşullarla karşı karşıyadır. Bunun giderilmesi için; gezici ekiplerle temel sağlık hizmetlerini veren birimlerin oluşturulması ve bunların aktif hale getirilmesi gerekmektedir.
- Mevsimlik tarım işçilerinin dolayısıyla çocukların barınma koşullarını iyileştiren düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. İlkel çadır koşullarında yaşayan ve dıştan gelecek her türlü tehlikelere açık olan yaşam biçimi giderilmelidir. İşçilerin yerleşecekleri alanlarda elektrik, su, tuvalet, banyo gibi zorunlu gereksinimleri karşılayacak altyapı koşullarının sağlanması ve bunları kapsayan yapıların yapılması gerekmektedir.
- Hukuksal düzenlemeler açısından Türkiye’de yeterli düzenlemeler bulunmaktadır, yeni düzenlemeler getirilmektedir. Mevcut yasaların ve imza koyulan uluslararası sözleşmelerin etkin bir biçimde uygulanması çocukların sağlıklı bir geleceğe kavuşmaları açısından önemlidir. Yasaların varlığından çok, işlerliğine önem verilmelidir. Aksi durumda karnelerini almadan, eğitim yılını tamamlamadan tarlaya giden çocukların varlığı devam edecek ve eşit yurttaşlık temeline aykırı olarak eşitsizlik ve adaletsizliğin devamına yol açacaktır.

TOPLUMSAL KÖRLÜĞÜN KIRIP DÖKTÜKLERİ: KIR GENÇLİĞİ

Yrd. Doç.Dr.Dilek EROĞLU*

1.GİRİŞ

Gözleri görmeyen bir birey “özürlü” değildir sadece “engelli”dir çünkü gözleri olmasa dahi en azından günlük hayatını iyileştirmek için çabalar ve yöntemler geliştirir. Ancak bir toplum körlük içinde ise ve tüm güçlü yönlerine rağmen hala kırıp döküyorsa işte bu hal bir engellilik halidir ve şüphe yokki tek yönlü bir destek değil çoklu (çok sektörlü ve topyekün) bir iyileşme sürecine ihtiyaç vardır.

Türkiye’de medyanın kamuoyuna sunduğu “gençlik imajı” onları sağlıklı, bekar, dinamik ve orta sınıf öğrenciler olarak göstermektedir. Oysa 15-24 yaş grubunda bu özellikler bir kenara sadece okula devam etme olanaklarına sahip olup “öğrenci” olabilenler bile bu yaş grubu popülasyonunun sadece 1/3’ünün oluşturmaktadır. Türkiye’de çalışan ne kadar genç varsa bir o kadar da işsiz genç mevcuttur. Çalışanlar da temel sosyal haklardan çoğunlukla faydalanmadan ya da faydalandırılmadan çalışmaktadır. Bu yazı aslında Türkiye’nin gerçeklerini yüklenmiş 2/3’lük bölümde yer alan ve aslında kırsal kent arasında bir noktada bıraktığımız gençlerin durumunu tartışacaktır.

2.TÜRKİYE’DE “GENÇ” OLMAK

Birleşmiş milletler “genç”i 15-24 yaş arasındaki bireyler olarak tanımlarken Dünya Kalkınma Raporunda 12-24 yaş grubunun genç olarak nitelendirildiği görülmektedir. Türkiye için yazılan rapor ve araştırmaların büyük bir bölümünün de 15-24 yaş grubunun esas alındığı görülmektedir. Her ne kadar gençlik bir yaş dönemi ile sınırlansa da özellikle Türkiye’de ve birçok gelişmekte olan ülkede de bu yaş sınırları içindeki bireyler çok farklı özelliklere sahiptir. Örneğin İzmir il merkezi ile Şanlıurfa il merkezinde yaşayan aynı yaş grubundaki gençlerle Ankara il merkezi ve köylerinde farklı yapıda gençlik profilleri görülmektedir. Tabii bu noktada tartışılması gereken bir unsur zorlama ile oranı azaltılmaya uğraşılan “kırsal” alanlarımızdır. Türkiye’de kırsal alan tanımı sadece nüfus yoğunluğuna odaklanan bir yapıyla basitleştirildiğinden çıkarılan çeşitli kanunlarla bu rakamlar değiştirilerek bir tarım toplumu olduğumuz gerçeğinin üstü örtülmeye çalışılmaktadır.

Bugün Türkiye’de birçok köy artık mahalle haline getirilmiştir. 1935’li yıllarda %76.5 olan ülke kırsal alan oranının %20’lere kadar düştüğünü iddia ediyoruz. Bu alanların göç etmek zorunda bırakmadan yerinde ve ancak adını kentleştirdiğimiz alanlar olduğunu göremiyor muyuz?

Temel sosyo-ekonomik yapısı birçok kalkınma kuruluşunun tanımıyla örtüştürüldüğünde hala kırsal alan özelliğinde kentlerimiz olduğu gerçeği, yüzleşmemiz gereken önemli bir gerçektir ve bunu göz ardı etmek nesillerimizi insani gelişmeye değil sadece artan sosyal adaletsizliğe ve yoksulluğa götürmekten başka bir işe yaramayacaktır. Artan işsizlik oranları, OECD tarafından gelir dağılımındaki adaletsizlikte en kötü üç ülke arasında yer aldığımız açıklaması bu durumun önemini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Türkiye’de kırsal alan dair körlüğümüz ve tarım ülkesi kalma korkumuz en çok bu alanlarda yaşayan kadınları ve gençleri etkilemektedir. Türkiye’de genç nüfus ihmal edilen ve görülmeyen bir durumdadır ve 80 sonrası gibi demokratikleşme sürecinin yara aldığı dönemler bu görünmezliği sosyal, ekonomik ve politik dezavantajlılığa taşımıştır.

Türkiye’de “görünmeyen veya az görünen gençlik” kategorisine giren milyonlarca genç birey var. Ne öğrenim ne de çalışma hayatında olan kadınlar (2,2 milyon civarında), fiziksel engelliler (yaklaşık 650.000 kişi), tüm ümitlerini kaybetmiş ve iş aramaktan vazgeçmiş gençler (300.000 dolayında), çocuk ve genç hükümlüler (22.000 civarında),

*Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen&Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

sokak çocukları ve sokakta yaşayan gençler, ülke içinde yerinden olmuşlar, insan ticareti kurbanları ve bilimsel araştırma veya medya organlarında adından nadiren söz edilen diğer bireyler ki kırsal alanda yaşayan gençler de çoğunlukla bu grup içinde yer alıyor (1).

Genç sıfatının da çoğunlukla erkelerle bağdaştırıldığını görüyoruz. Genç kadınlar zaten sınırlı kapsamda yapılan proje ve uygulamaların da dışındalar. “Ev kızı” denen evde oturup sosyal faaliyetlerden, işgücü piyasasından ve eğitimden uzakta yaşayan bir kesim genç de sonuçta sosyal, ekonomik ve politik yaşamdan dışlanarak varlıklarını sürdürmeye çabalamaktadır. Çoğunlukla kırsala alanda, kapalı bir toplum içinde yaşayan bu genç kızlar kentsel işgücü piyasasının talep ettiği becerilere sahip olmadan büyük şehirlere göç etmektedirler. Politikalar oluştururken Türkiye’de 2,2 milyon genç kadının ne eğitim, ne de iş hayatında yer aldığını unutmamak gerek. Kadınların görünürlüğünü ve bağımsızlığını arttırmak ülkenin kalkınmasına da katkıda bulunur. Genç kadınlara sadece eşit fırsatlar değil, değişik seçenekler de sunulmalıdır.

3.FARKINDALIK SAHİBİ VE LİDER GENÇ ÇİFTÇİLER MI YETİŞTİRİYORUZ, YOKSA?

Türkiye’de çalışan genç erkeklerin ücretsiz aile işçisi olarak çalışma oranı 15-19 yaş grubu için % 34; 20-24 yaş grubu için %21; 25-29 yaş grubu için % 16’dır. Türkiye’de tarım sektöründe istihdam oranları çok yüksektir. Bu nedenle tarım dışı sektör ele alındığında, tarım dışı genç işsizlik oranı daha çok yükselmekte ve % 25’e çıkmaktadır. Tarım dışı sektöre bakıldığında genç kadınların işgücüne katılımı % 25 civarındadır. Genç kadınların % 75’i işgücüne katılmamaktadır. Gençlerin işledikleri suçların başında ekonomik kaynaklı suçlar gelmektedir (3).

Kırsal alanda yaşayan genç nüfus genellikle sermayeden yoksun, başkasının tarlasında, sosyal haklardan yoksun bir şekilde çalışmaktadır. Bu nedenle aslında onlara “işçi” diyebilmemiz bile mümkün değildir. Çünkü “işçi” sıfatı, içinde bazı hakları (hukuksal, sosyal-güvenlik) da barındırmaktadır. Ancak kırsala alandan kimi zaman okul tatillerinde, kimi zaman bir işten diğerine geçerek yaşamlarını sürdürmeye çalışan gençlerdir. Bu gençlerin uğraştığı işler mevsimlik işlerdir; tatil yerlerinde garsonluk, fındık toplama, pamuk toplama... gibi

15-19 yaşında genç kadınların da gerek kentte gerek kırdaki kayıt dışı çalışma olağan üstü yüksektir. Kentte yaş grubu ilerledikçe kayıt dışılık erkeklerle göre daha azalmaktadır. Kırdaki her yaş grubunda kayıtsız çalışma genç kadınlar için % 89’nin altına düşmemektedir (3).

16-24 yaş grubundan kentlilerin %47,8’i internet erişimine sahiptir. Kırsal kesimde ise bu oran yalnızca %24’tür. İnternet kullanımı açık ara ile en fazla gençler arasında yaygındır: 16-24 yaş grubundaki gençlerin hemen hemen üçte ikisi interneti kullanmaktadır. TÜRKSTAT araştırmasına göre 16-24 yaş grubundan erkeklerin % 76,6’sı internet kullanırken aynı yaş grubundan kızlar arasında bu oran yalnızca % 49,9’dur (6).

Tablo.Bazı İllerde Kırsal Alanda İnternet Erişimi Olan Genç Sayısı

İller	15-19 yaş	20-24 yaş
Manisa	160	140
Bursa	360	180
Kocaeli	500	180
Tekirdağ	240	180
Adana	440	260
Diyarbakır	320	280
İçel	1.100	340
Gaziantep	640	360
Ankara	420	460
İzmir	580	500
İstanbul	2.540	1.920
TÜRKİYE	12.300	7.000

Yukarıdaki tabloda işsiz ya da işgücüne katılmayan, 5 yıl önce göç etmiş, lise altı eğitim almış, yaşadığı hane halkı sayısı altı ya da daha çok olan ve hanedeki oda sayısı 2 ve daha az olan gençlerin sayıları verilmiştir. Bu tablo göstermektedir ki gençler kırsal alandan göç sonrasında da dezavantajlı durumdadır. Türkiye genç yoksulluğunda da AB ülkeleri arasında en kötü durumda olan ülkelerdendir. Yoksul genç oranı AB(25) %19 civarındayken Türkiye’de % 26’ dır.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda ve kırsal alanda yaşayan gençlerin yaşam koşullarını temel haklar üzerinden düşündüğümüzde içinde buldukları çıkmazları 5 temel başlıkla özetleyebiliriz;

1. Eğitim,

20 2. Yoksulluk ve etkileri,

3. Toplumsal Cinsiyet algısının etkileri,
4. Sağlık ve Sosyal güvenlik sorunları,
5. Politik Haklar ve Katılımcılık

Gençlerin buldukları yaş grubunu düşünerek en büyük hak ihlali ve kısıtların eğitim üzerinden yapıldığını söyleyebiliriz.

4. EĞİTİM BİRLİĞİNİN KIRSAL ALANLAR AÇISINDAN ÖNEMİ

Türkiye eğitimde sosyal adaleti sağlamak amacıyla Tevhid-i Tedrisat yasalarını çıkarmıştır ancak siyasi hatalar en çok eğitim alanında kendini göstermiş ve ne yazık ki eğitimdeki politika sorunları tarımsal sorunların önüne geçmiştir ve tarımsal ve/veya kırsal kalkınmayı konuşmak artık önce eğitimi konuşmak halini almıştır. Bir tarım toplumunu geliştirmenin anahtarının her türlü (örgün-yaygın) eğitimden geçtiği gerçeği artık birçok uzman ve politikacı tarafından çok iyi bilinmektedir. Ancak bu yolun değil sorunlarının açılması kapatılması yönünde politikalar üretildiği görülmektedir.

Özellikle ve öncelikle gençlerin; yetişkinlikte haklarını kullanan ve vatandaşlık becerileri kazanmış güçlü bireyler olabilmesi etkin eğitim hizmetlerine faydalanması ile mümkündür. Kırsal alanda yaşayan gençler ülkede eğitim hizmetlerindeki sorunlardan en üst düzeyde etkilenenlerdir. Çünkü onlar yoksulluk ve kırsal alanın altyapıya bağlı yetersizlikleri yüzünden de eğitim hizmetlerine katılamamaktadırlar. Gerçekleştirilen birçok saha çalışmasında kırsal alanda yaşayan hanelerin göç etme gerekçeleri arasında eğitim hizmetlerinden ya hiç ya da kaliteli faydalanamamaları yer almaktadır.

Bugüne dek sergilenen tüm çabalara karşın Türkiye’de kimi çocuklar ilkokulu bile tamamlayamamakta, önemli bir bölümü ortaöğretime devam edememektedir. Özellikle kırsal alanlarda devamsızlık da oldukça yaygındır. Çocuk ve gençlerin çoğunlukla tarım işçisi olarak çalıştığı görülmektedir. Tarım işçiliği öğrenci kimliklerinin önüne geçmektedir.

Okul dışı kalmak, salt kaliteli eğitimden yoksun kalmanın ötesinde aynı zamanda sosyalleşme fırsatlarını da kaçırmak, diğer etkinliklere ve hizmetlere yönelememek ve korunma hakları açısından daha fazla riskle karşılaşmak anlamına gelmektedir. İlköğretim 1924 yılından bu yana zorunlu ve ücretsiz olmakla birlikte, basta muhafazakar, az gelişmiş ve kırsal yörelerdeki kız çocuklar olmak üzere ilkokula hiç başlamamış veya başlayıp da tamamlamamış çocuklar her zaman olmuştur. Bu durumun nedenleri arasında ekonomik sıkıntılar, çocuk işçiliği, okulun uzaklığı, ailenin ihmali, ayrımcılık ve toplumun kız çocuklara getirdiği kısıtlamalar yer almaktadır.

Yoksulluk, çocukların dışarıda çalışıp para kazanma veya ev işlerine yardımcı olma zorunlulukları ve cinsiyet 21

ayrımcılığı ortaöğretimde okullaşma açısından önemli belirleyicilerdir. Hizmetlerin bulunabilirliği ve kalitesi de etkili olabilmektedir. 2011- 2012 ders yılında toplumsal cinsiyet açığı daralmış, böylece kızlarda net okullaşma oranı %66,14 ile erkeklerdeki %68,53'e yaklaşmıştır (Brüt okullaşma oranları ise erkekler ve kızlar için sırasıyla %95,68 ve %89,26'dır). Ülkenin batısındaki daha zengin kimi illerde kızların net okullaşma oranı erkeklerin de üzerindeyken Orta Anadolu ve Doğu'daki pek çok ilde bu kez arada erkekler lehine önemli bir fark bulunmaktadır. Kalabalık ailelerin çocukları, eğitim ve gelir düzeyi düşük ana babaların çocukları, ilkokulda başarılı bir performans sergileyemeyen veya düzenli devam edemeyen çocuklar ve yatılı bölge okullarına gidenler, ilköğretimi tamamlasalar bile, ortaöğretime devam şansları en az olan çocuklardır (1).

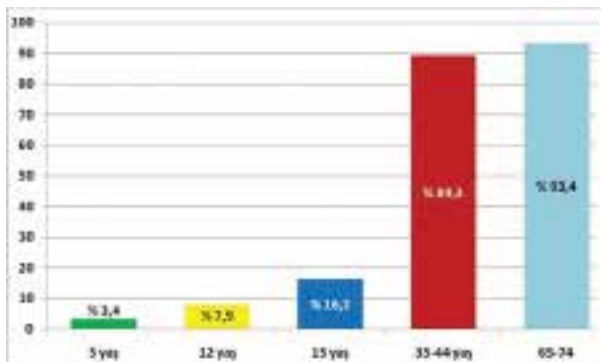
Türkiye'de eğitime katılan çocuklar, gelişmiş ve önde giden kalkınmakta olan ülkelerdeki akranlarına göre bilgi edinme ve yeterlilik kazanma açısından geride kalmaktadır. 2006 yılında gerçekleştirilen PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) testlerine (Milli Eğitim Bakanlığı: PISA 2006 Ulusal Ön Raporu) göre 15 yaşındaki Türk öğrenciler bu testlerin uygulandığı OECD üyesi ve diğer 57 ülke arasında fende 44'üncü, okumada 38'inci ve matematikte de 43'üncü gelmişlerdir. Dahası, "temel yeterlilik düzeyine" ulaşamayan Türk öğrencilerin toplam içindeki oranı okumada % 32, fende % 47 ve matematikte de % 52'dir. Başka bir deyişle, çok sayıda çocuk toplumsal yasama aktif katılım için gerekli vasıfları kazanamamaktadır. Bu durum çok açıktır ki yazının başında bahsini ettiğimiz 2/3'lik bölümü ve bunun en büyük bölümünü oluşturan kırsal alan gençlerini hiç etkilememektedir (6).

5. SAĞLAM KAFA-SAĞLAM VÜCUTLU AMA YOKSUL GENÇLİĞİN SONU; SORUNLU VE MUTSUZ YETİŞKİNLİK

Eğitim imkanlarına ulaşmakta güçlük çeken bir bölümü ise toplumsal baskılarla eğitim imkanlarından faydalanamayan gençlerin tek çaresi zaten yoksul olan ailesi ve kendi temel geçimlik ihtiyaçları için çalışmaktır. Kadınlar genellikle ev işi ve ev eksenli tarımsal faaliyetlerle uğraşırken erkekler çoğunlukla mevsimlik işlerde çalışmaktadırlar. Her koşulda sosyal güvenlik hizmetlerine ulaşamazlar. Bu durumda özellikle 18 yaşından sonra anne veya babasının sağlık hizmetlerinden de faydalanamayan erkekler daha dezavantajlı konumdadır çünkü genç kızlar en azından bir sağlık hizmetinden faydalanma garantisine sahiptir.

Burada zaten kırsal alanda yaşayan nüfusun genel olarak sağlık hizmetlerini koruma değil tedavi odaklı gördüğünü ve ancak ciddi bir hastalıkla karşılaşınca tedaviden faydalandığını işaret etmek gerekir. Gençler beden en "güçlü" görüldüklerinden mevcut varlıklarını/potansiyellerini korumak ek bir maliyet olarak görülmektedir. Toplumsal ve ekonomik olarak güçlenen yetişkinler bu hizmetleri kullanma hakkına sahip olmaktadır. Örneğin; Türk Dış Hekimleri Birliği'nin araştırmaları göstermektedir ki Türkiye'de dış tedavisi ancak 35'li yaşlardan sonra başlamaktadır. Birliğin yine ulusal ölçekli yaptıkları çalışmalar kırsal alanda yaşayanların daha fazla dış problemlerine sahip olduğunu ancak yine tedaviden faydalanmanın ancak yetişkinlikte yoğunlaştığını işaret eder (5).

Kırsal alanda yaşayan gençler mevcut potansiyellerini korumak bir kenara çoğunlukla hem psikolojik hem de fiziksel hasarlarla yetişkinliğe taşınmaktadır. Ülkemizde genç yaşta evlendirilen çocuk gelinlerin ve artan oranda şiddetin olduğunu da hatırlamak ve bunlara bağlı oluşan fiziksel ve psikolojik etkileri de göz ardı etmemek gerekir.

* Kaynak: Türk Dış Hekimleri Birliği (5)

Özellikle gezici işçiler karşı karşıya buldukları tüm zorlukları ve engelleri, meslek yapılarının bir gereği olduğuna inanmışlardır. Çok zor koşullara karşın aynı ağırlıkta ve şiddette durumlarından şikayetçi olmamaları da bir başka ilginç yönlerini yansıtmaktadır. Yaşadıkları ve içinde buldukları durumu bir yaşam biçimi ve meslek türü olarak kabullenmişlerdir. Böyle bir topluma ait olarak doğan ve tüm ilişkileri-özellikle gezici ve geçici işçi topluluklarıyla sınırlı olan her birey, gerek içinde bulunduğu toplumun koşulları gerekse çevreyi aşacak eğitim düzeyine sahip olunamaması nedeniyle aynı koşulları kabullenmek ve yaşamak zorunda kalır. Koşulların biçimlendirdiği bu

yaşam, bireye yazgı olarak yansır. Çoğu zaman içinde bulunduğu kısır döngüyü kırarak gücü kendisinde bulamaz ve başka değerlerle pek az tanıştığından yaşam biçimini değiştirmeyi düşünemez.

Şüphesiz Türkiye birçok kalkınma çabası ile gerek ülke kalkınmasını gerekse kırsal kalkınmayı sağlamak amaçlı çabalar içinde bulunmuştur. Ancak bölgesel düzeyde sınırlı kalan ve proje bazlı olmaktan öteye gidemeyen gençlik politikalarımız en çok kırsal alandaki gençlerimizi etkilemektedir. Kırsal alanda tarımdan geçimlik sağlayamayan, sağlık, eğitim hizmetlerine ulaşamayan gençler yoğun halde tarımdan kopmakta ve ziraat odalarının da sıklıkla belirttiği gibi kırsal alan yaşlanmakta ve giderek “köyler boşalmaktadır.”

6. HERŞEY OLUR AMA POLİTİKA ASLA

Türkiye’de gençlikle ilgili beklentilerimiz aslında “Genç olsun bilgili olsun, aktif olsun ama uslu dursun, sessiz olsun, söz dinlesin” şeklinde özetlenebilir. Özellikle farklı yıllarda yaşanan demokratikleşme sürecindeki sorunlar gençlik ve politika ilişkisini bir korku çemberi haline çevirmiştir. Politikadan korkutulan veya susturulan gençlerin yetişkinlik döneminde ise katılımçılık ve vatandaşlık becerileri konusunda yetersiz oldukları ve açıkça güçlenemedikleri görülmektedir.

Kırsal alanda yaşayan gençlerin zaten yoksullukları onların katılımçılığını olumsuz etkiler. Çok açıktır ki Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisini düşündüğümüzde daha biyolojik bir varlık olarak bile ihtiyacı olan temel gıdalara ulaşmakta zorluk çeken, güvenlik ihtiyacını karşılayamamış bir birey, bir genç kendini gerçekleştirme aşamasına geçememektedir. İstanbul’da, 15-24 yaş

arası, eğitim gören/eğitimine devam edecek olan 1014 gençle yapılan araştırmaya göre gençlerin % 11.8’si spor kulüplerine üye, % 13.8’i derneklere/ kuruluşlara üye, % 74.5’i hiçbir dernek ve kulübe üye çıkmaktadır. Bu profil parti üyeliği gibi politika ve siyasette aktif katılım isteyen konulara genç nüfustaki ilgiyi bir parça da olsa sergilemektedir. Tabii politika üretiminde ve her türlü katılım aracını içinde erkek egemen bir yapı mevcuttur.

Gençlik politikaları gençlerle ilgili farklı sektörlerin yaptıklarının bir toplamı değildir, daha çok farklı sektörleri içine alan bilinçli ve kapsayıcı politikalar. Bu politikalar gençlerle ilgili servislerin ve öbür sektörlerin işbirliği ile oluşturulmalı ve sürece gençlerin kendilerinin katılımı da sağlanmalıdır

8. SONUÇ YERİNE;

Kırsal alanda yaşayan genç nüfusun artırılması için çeşitli politika önerileri yapmak tabii ki mümkündür;

- Genç nüfusun eğitim hizmetlerinden faydalanma yollarının hem altyapı hem de sosyal yapı boyutunda eş zamanlı ve cinsiyet dengeli olarak geliştirilmesi,
- Kırsal alanda genç nüfusun artışı ve yerinde istihdamı için tarım politikalarının doyurmamız gereken popülasyonu da göz önüne alarak daha sürdürülebilir ve ülke gerçekleri ile uyumlu bir forma sokulması,
- Sağlık hizmetlerinde koruyucu hizmetlerin yaygınlaştırılması yoluyla gençlerin yetişkinlikteki verimlerinin ve tabii yaşam kalitelerinin artırılması,
- Her ay istatistiklerinde artan işsizlik oranı göz önünde bulundurularak tarımı tekrar kurtarıcı olarak görmeli ve

topyekün ve sürdürülebilir bir tarımsal kalkınma hareketi başlatılmalı,

- Genç çiftçi yetiştirmeyi birkaç proje ile sınırlamak değil temel tarım politikaları içinde düşünerek bütünsel bir yapıda ele almalı ve istihdam alanları içinde tarıma olan ilgiyi canlandırarak önlemler alınmalıdır,
- Cinsiyet dengesinin sağlanması için sadece ürün odaklı değil sosyal sermayeyi geliştirici önlemlerin alınması önemlidir.

Türkiye kendini bu noktalara taşıyacak bir eylemi yıllar önce gerçekleştirmeye başlamışsa da başarılı olamamıştır. Türkiye belki dünyada da örnek teşkil edecek bir kırsal kalkınma çabasına imza atmayı başarmış bir ülkedir. Köy Enstitüleri kırsal alanda yaşayan çocukların bilim, sanat, mühendislik gibi birçok yönden eğitilip ve beceri sahibi oldukları yerlerden öte ülkede tarımı ve “köylü” sınıfını kökten etkileyecek bir başarıydı. ancak bir ülke kalkınmasını etkileyen hem iç hem dış dinamiklerin de etkisi ile bu çabaya sürdürülebilir bir yapı kazandırılmamıştır. Burada dikkatle işaret etmemiz gereken son nokta bir ülkenin zorla sanayi ülkesi haline getirilemeyeceğidir. Tohumunu dışarıdan alan ve tek kullanımlık alan, ülkede üretilebilen ürünlerin dahi dış pazarlardan alındığı, serbest piyasada devletin koruyucu ve kontrol rolünün unutulduğu koşullarda kendine tarımdan geçimlik sağlayamaz duruma gelmiş nesillerin kırsal alanları boşaltması kaçınılmazdır.

Tarımsal üretimin içinde yer alan birçok kişinin bileceği gibi herhangi bir ürünü zorla olgunlaştıramazsınız bir elma zamana yayılan uygun sıcaklık, uygun su ve emek ile olgunlaşabilir aksi o ürünün çürümeye ve yok olmasına neden olacaktır. Tarımın devamı gençlere ve gençlerin olgunlaşarak ağaca tutunması ise geliştireceğimiz sürdürülebilir politikalara bağlıdır.

Kaynakça

1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Türkiye İnsani Gelişme Raporu-2008.
2. Bennell, P., 2007. “Promoting Livelihood Opportunities for Rural Youth”. International Fund for Agricultural Development (IFAD).
3. Seda Bayraktar ve Ahmet İncekaya.,2013, “Türkiye’nin Genç İşsizlik Profili”, Çalışma İlişkileri Dergisi.
4. İstatistiklerle Türkiye’de Gençlik, Derleyen: Prof.Dr. Nurhan Yentürk.
5. Türk Dış Hekimleri Birliği, Kişisel Görüşmeler.
6. UNICEF, Türkiye’de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi, 2012

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TOPLUMDA KADININ YERİ

Vuslat BEKTAŞ*

GİRİŞ

Çağlar boyunca toplumların genelinde kadının yeri ev ile sınırlandırılmış, işlevi ise ev işi ve çocuk yetiştirme olarak belirlenmiştir. Ancak Avrupa da 18 ve 19. Yüzyıllarda tarımın yerini sanayiinin almaya başlaması, üretim araçlarının değişmesi, makinalaşmış endüstrinin doğması ve sermaye birikimi ile başlayan toplumsal değişim kadının toplumdaki rolünü de değiştirmeye başlamıştır.

Geleneksel tarım toplumlarında ailede ücretsiz işgücü olarak ağır iş yükü taşıyan kadın, eğitim görme ve ev dışında ücretli çalışma olanaklarına ulaşmıştır.

Kadın eğitim düzeyinin yükselmesi ve toplumdaki fonksiyonunun değişmeye başlaması ile yavaş yavaş toplumdaki yerini ve haklarını sorgulamaya başlamış ve kadının sosyal haklarının genişletilmesi mücadelesi başlamıştır.

Kadınlara eşit hak fikri ilk Fransız Devrimi ile gündeme gelmiş Fransız Filozof Condarcet milletin yarısının kanunların yapılışında hiçbir hakkı olmamasını eleştirmiş bunun kabul edilemez olduğunu söylemiştir.

Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi 1791'de Fransız Millet Meclisinin yasa çıkarması için yayınlanmıştır. Bu bildirmede kadınların hukuki, politik ve sosyal alanda eşit kılınmasından bahsedilmiştir.

Kadınlara ilk seçme ve seçilme hakkı 1905 yılında Finlandiya tanımış, seçme hakkı ise daha önce 1893 de Yeni Zelanda da verilmiştir.

Osmanlı'da 1839 Tanzimat Hatt-ı Hümayununun ilanı ile tüm tebaanın eşit sayılması ilkesi üzerinde toplumda yenilik hareketi başlamıştır. İlk kez kız çocuklarının eğitim ihtiyaçları konusunda düzenlemeler yapılmış, ilk kız rüştiyelerinin açılışı ise 1859 da olmuştur. Arazi hukuku düzenlemeleri yapılmış 1858 tarihli Hatt-ı Hümayun kadın erkek ayrımı yapılmaksızın babadan gelen malların paylaşımı yapılmış ve böylece ilk kez şerri hükümlerden uzaklaşmıştır.

Cumhuriyet ile ülkemizde kadının toplum içindeki yeri ve kadın hakları konusunda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Türk kadınına 1930 yılında yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkı 1934 yılında milletvekili seçme

ve seçilme hakkı verilmiş, kadınlar yasalar önünde erkeklerle eşit konumda olmuşlardır. 1936 İş Kanunu ile çalışma hayatında da kadına ilişkin bazı düzenlemeler yapılmıştır.

ÇALIŞMA HAYATINDA KADIN

Türkiye'de 1950 yılından itibaren sanayileşme sürecinin başlamasıyla çalışan kadın sayısı artmıştır. 1938'de 12.716 olan kadın memur sayısı 1978'de 277.622'ye ulaşarak 40 yıl içinde yaklaşık 20 kat artmıştır.

2011 Devlet Personel Başkanlığı verilerine göre genel ve özel bütçeli kurumlarda sosyal güvenlik kapsamında çalışan toplam kadın memur sayısı 653.000 olmuştur.

Ülkemizde 2012 de TÜİK rakamlarına göre Tablo 1 de görüldüğü gibi 15 yaş ve daha üstü kadın nüfusu 27,7 milyon olup, çalışan kadın nüfusu 8,1 milyon olup iş gücüne katılım oranı % 29,5 dir.

Tablo 1 Türkiye'de yıllar itibarı ile İşgücü ve istihdam açısından kadın

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki Nüfus (.000)	İşgücü (.000)	İşgücüne katılma oranı (%)
KADIN			
2005	24 686	5 750	23,3
2006	25 080	5 916	23,6
2007	25 480	6 016	23,6
2008	25 855	6 329	24,5
2009	26 317	6 851	26,6
2010	26 740	7 383	27,6
2011	27 273	7 859	28,8
2012	27 773	8 192	29,5

TÜİK İstatistikleri KADIN 2012 (Hanehalkı İşgücü Anketi)

Kırsal alanda işgücüne katılım oranı Türkiye genelinin üstünde olup, %37 civarındadır. Kent te ise Türkiye ortalamasının altında biraz olup, % 26 dır. Gene 2012 yılında erkeklerde işgücüne katılım oranı %71 dir.

Lise altı eğitimde erkeklerin istihdama katılım oranları %70 iken bu oran kadında %25, lise düzeyinde ise istihdama katılım oranı kadınlarda % 29 iken erkekte

*ZMO Yönetim Kurulu Üyesi

%69 olmakta bu dengesizlik kadın üniversite mezunu olduğunda düzelmektedir. (TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketi)
TÜİK 2012 yılı verilerine göre Türkiye genelinde işsizlik oranı, kadınlarda %10,8, erkeklerde ise %8,5'tir. 15-24 yaş grubundaki genç nüfusta işsizlik oranına bakıldığında, oran kadınlarda % 20 erkeklerde ise %16 dır.

Türkiye' Türkiye'de toplam 37 milyon bin kadın bulunmaktadır. Bu kadınların 27.7 milyonu çalışabilir durumda iken yalnızca 8.1 milyonu çalışmakta ve işgücü dışındaki kadınların ise 10 milyon civarında kadın ise ev kadınıdır. Sadece bu rakamlar kadınların istihdama katılım oranlarının düşük olduğunu ve erkeklere oranla istihdamda eğitimsiz kadının fırsat eşitliği olmadığını göstermektedir.

Kadınların işgücüne katılma oranının düşük olmasının nedenleri;

- Eğitim düzeyinin düşük olması,
- Çalışma çağındaki nüfusun işgücüne girenlerin yıllık artış hızının o yıl içerisinde yeni yaratılan işlerin yıllık artış hızından fazla olması,
- Kente göçün artması,
- Yaşanan ekonomik krizler,
- Erken emeklilik yaşı
- Kadına verilen ücretin düşüklüğü nedeniyle çalışma yaşamına katılmak yerine ev kadını olarak kalması

olarak belirtilebilir.

İSTİHDAMDA KADIN

Türkiye'de kadınlarda kayıt dışı çalışma oranının %58 olması çalışan kadınların yarısının sosyal güvencesinin olmadığını göstermektedir. Türkiye'de 2012 verilerine göre istihdamın %24,6'sı tarım %75,4'ü tarım dışı alanlarda istihdam edilmektedir.

Bu oranlar kadınlarda 2012 rakamlarına göre % 39.3 'u tarım % 60,7'si tarım dışı alanlarda istihdam olarak gerçekleşmiştir. (TÜİK İstatistikleri KADIN 2012 -Hanehalkı İşgücü Anketi)

Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü verilerine göre; Türkiye'de 2010 yılı rakamları dikkate alındığında istihdama katılan kadınların yüzde 42,4'ünün tarım sektöründe, yüzde 15,9'unun sanayi sektöründe, yüzde 41,7'sinin hizmetler sektöründe olmuştur.

EĞİTİMDE KADIN

2011 TÜİK rakamlarına göre kadın nüfusun %12 si okur yazar olmayıp, %47,5 ilkökul, mezunu ve ancak %8'i üniversite mezunudur.

Üniversitelerdeki toplam 111.000 öğretim elemanı kadrosunun % 41 'i kadındır. Bu rakam pek çok Avrupa ülkesinden daha yüksektir ancak üniversitelerin yönetimdeki kadın sayısı çok düşüktür. Yüksek Öğretim Kurulunda (YÖK) kadın üye oranı %13, toplam 103 devlet üniversitesinin rektörlerinin % 5'i kadındır.

YEREL YÖNETİMLERDE VE SİYASETTE KADIN

Yerel yönetim ve siyaset açısından bakıldığında Türkiye genelinde 2950 belediyenin 26'sı yani sadece %0,8'inde belediye başkanı olup, yerel yönetimlerde kadın temsili %1.2'dir. 2011 verilerine göre 550 milletvekilinin ise ancak %14,3 'ü kadındır.

SENDİKA KONFEDERASYON VE MESLEK ÖRGÜTLERİ YÖNETİMİNDE KADIN

Sendika ve konfederasyon, meslek örgütleri yönetiminde de yer alan kadın sayısı çok azdır.

2012 verilerine göre Sendikalarda yönetimde kadına bakıldığında DİSK , HAK- İŞ, TÜRK-İŞ yönetiminde hiç kadın olmazken TİSK yönetiminde kadın temsili 2 kadınla % 8 dir. KAMU-SEN, KESK, MEMUR-SEN, BASK ve HAK-SEN de yönetimde kadın temsil oranı % 10 dur.

İşveren ve meslek örgütlerin de de durum çok parlak olmayıp, TÜSİAD da yönetimde kadın temsil oranı %28, YASED de %30 ve MÜSİAD ta %0 dir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği – TOBB ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği – TZOB de Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu – TESK yönetiminde kadın oranı %0 dır

TMMOB ve Ziraat Mühendisleri Odasında Kadın

TMMOB bünyesindeki 24 Meslek Odasının toplam 423 360 üyesinin % 22,7 si kadın olup, Gıda Mühendisleri, Peyzaj Mimarı, Şehir Plancıları Odalarında kadın üye oranı %50 nin üzerindedir. Ziraat Mühendisleri Odası 10.500 kadın üyesi ile Mimarlar Odasından sonra en çok kadın üyesi olan Oda olmakla beraber kadın üye oranı %31'i dir. (2011-TMMOB kayıtları)

2009 tarihinde yapılan TMMOB Kadın Mühendis Mimar ve Şehir Plancıları Kurultayı çalışmaları sırasında bir anket çalışması yapılmıştır. Anket TMMOB bağlı 10 ildeki farklı meslek odalarının kadın üyeleri ile telefon veya e-posta yoluyla yapılmıştır. Ankete 2664 kadın katılmıştır. Ankete katılan kadınların %58 'i üç büyük kent Ankara, İstanbul ve İzmir mezunu olup, %67 si 25-40 yaş grubundandır.

Ankete katılan kadın üyelerin 1/3 mesleklerini icra etmediklerini bildirmişler ve işten ayrılma/çalışmama nedenleri olarak ise iş bulamama (%17) kötü çalışma koşulları (%14) , ev çocuk ve ailevi nedenleri (%11) belirtmişlerdir. Burada evlenme çocuk bakımı gibi geleneksel kadın rollerine uygun sorumlulukların çalışma kararı üzerindeki ağırlığı yadsınamaz olduğu görülmüştür.

Ayrıca anket sonuçları kadınların %60 kadarının proje- planlama- tasarım denetim gibi üretim dışı alanlarda çalışırken %20'si üretim ve arazi/şantiye işlerinde %20 ise (akademik çalışma, yöneticilik ve pazarlama gibi alanlarda çalışmaktadırlar. Kadın çalışanların %20 si müdür, işveren konumundadır. Kadınların %40 vasıflarına uygun istihdam olmadığını, %37 si ücret ayrımcılığına uğradığını, %30 işyeri taciz sorunlarıyla uğraştığını belirtmiştir.

Kadınların meslek odalarında yönetici olarak görev alma oranı %14 dür. Yönetimde kadının daha az yer aldığı odalar Ziraat Mühendisleri, Mimar, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odalarıdır.

Söz konusu anket sonuçları ayrıntılı değerlendirmelere ihtiyaç duysa da genel olarak bizleri TMMOB bünyesindeki odalarda da kadın ayrımcılığı yapıldığı konusunda ciddi verilere ulaştırmaktadır. Anket çalışması ile ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, kadın istihdamı konusunda aşağıda belirtilen konu başlıklarındaki sorunların Türkiye genelinden çok farklı olmadığıdır.

- Kadınların genellikle düşük gelirlili, yükselme şansı sınırlı olan ve ev kadınlığı ile uyuşabilen geleneksel mesleklerde çalışmayı tercih etmesi.
- Belli meslekler gruplarında ve yöneticilik düzeyindeki kadın istihdamının çok az olması
- İş yerinde çalışma alanlarının cinsiyet ayrımı yapılacak şekilde planlanması
- Aynı işe farklı ücret uygulaması
- İşyerinde taciz mobbing gibi olayların tespit edilmesidir.

TARIMSAL İSTİHDAM VE ÖRGÜTLENMEDE KADIN

İstihdamındaki azalışa rağmen tarım, kadınların hala en çok istihdam edildiği sektör olma özelliğini sürdürmektedir. Kadınların kırsalda işgücüne katılım oranı kente göre daha yüksektir.

Türkiye İstatistik Kurumu 2012 Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçlarına göre; toplam istihdamın %24,6'sı tarımda yer alırken, tarımda bu oran kadınlarda % 39,3'a yakın olup, erkeklerde ise %18,3'dur. Yani, tarımda kadınların istihdam edilme oranı erkeklerin istihdam edilme oranının yaklaşık 2,2 katıdır.

Bu oranlar kadınlarda 2012 rakamlarına göre % 39,3 'u tarım % 60,7'si tarım dışı alanlarda istihdam olarak gerçekleşmiştir

Sonuç olarak kırsal alanda tarım dışında yaratılan istihdam alanları genelde erkeklere göre olmaktadır, tarım kırsaldaki kadınların kaderi olmaya devam etmektedir.

Üretim süreçlerine özellikle emek-yoğun çalışma açısından yoğun katılan kadınlar, kırsal alanların kalkınma göstergelerinin olumsuzluklarından da daha fazla etkilenmektedir. (Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planı 2012-2016)

Bu nedenle kırsal alana yönelik kalkınma ve tarım politikaları yaşam kalitesini yükselten ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten bir yaklaşımla ele alınma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca tarımda istihdama katılan kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi önem taşımaktadır.

Kırsal kesimde kadının işgücüne katılım oranı, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışması nedeniyle yüksek olsa da Türkiye'de tarım istihdamındaki azalma, kadın istihdamının da giderek düşmesine yol açmaktadır.

Tarımda çalışan kadınlar, tarım dışına çıktıklarında veya göç ettiklerinde işgücüne katılamamakta ya da zorluk çekmektedirler. İşgücüne katılan kadınlar ise daha çok statüsü düşük, kalifiye olmayan işlerde güvenceden yoksun bir biçimde çalışmaktadır. Bu durum, kadının çalışma ve toplum hayatının dışında kalmasına neden olabilmektedir.

Tarımsal üretimi arttırmak, ürün kalitesini yükseltmek, tarım sanayi entegrasyonunu sağlamak, tarımsal pazarlama, tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmek ve kırsal alanda kalkınmayı sağlamak, uygulanan tarım politikalarının etkinliğini artırmak etkin bir örgütlenme yapısı içinde gerçekleşebilir. Türkiye'de çalışan 3 kadından biri tarım sektöründeysse kadına uygun örgütlenme modellerinin araştırılması ve uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Yaklaşık 12.000 adet 5 milyon kadar üyeli tarımsal amaçlı kooperatif (tarım kredi, tarım satış, sulama,

tarımsal kalkınma vb) varken, 28 adet kadın kooperatifi kırsal alanda kurulu olup, kalkınma kooperatiflerinde kadın üye sayısı %2-3'ü bulmamaktadır.

Çalışan kadının %58 nin sosyal güvenlik kapsamı dışında olması bize tarımda çalışan kadının en önemli sorununun kayıt dışı çalışmak olduğunu göstermektedir

KADINLA İLGİLİ KAMUDA YAPILANLAR

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013

Kadınların yaşadıkları dezavantajlı durum sosyo-ekonomik ve siyasal göstergelerde açıkça gözlenmektedir. Toplumsal yapı içindeki cinsiyetçi değer ve yargılar kadınların sosyal yaşam alanında, gündelik yaşam pratikleri içinde mevcut yasal haklardan yararlanmalarının önünde engeller oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumsal anlayış ve davranış biçimlerimizin gözden geçirilmesi sorgulanması ve değiştirilmesi gerekmektedir. (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013

Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Eylem Planı 2012-2016

Ülkemiz için kırsal alanda yaşayan kadınların karşı karşıya olduğu öncelik arz eden sorunların çözüme kavuşturulmasını ve potansiyellerinin değerlendirilmesini sağlamak üzere amaçlar, hedefler ve faaliyetleri içermekte ve 2012-2016 dönemini kapsamaktadır. Planla hedeflenen

- Kırsal Alanda Kadının Konumunu İyileştirmek,
- Tarım Sektörünü Cinsiyet Duyarlı Hale Getirmek,
- Kadınlar İle İlgili İstatistiksel Verilerde Türkiye'nin Uluslararası Göstergelerini ve

Sıralamasını İyileştirmek,

- Kırsal Alandaki Kadınları Ulusal Kalkınma Çalışmaları ile Entegre Hale Getirmek.

Hedeflenmiştir.

SONUÇ

Toplumun geniş kesiminde kadın işgücüne yönelik geleneksel bakış açısı devam etmekte olup, toplumun kadına biçtiği öncelikli rol "eş ve anne" olmaktadır. Bunun sonucu olarak ise ülkemiz kadın nüfusunun yaklaşık ¼ 'ü ev hanımı statüsünde toplumsal hayatın dışındadır, çalışan kadınların büyük kısmı ise iş hayatında "ucuz emek", "aile işgücü" ve benzeri şekillerde tanımlanmaktadır.

Kadınlar iyi eş, iyi ev kadını ve iyi anne gibi geleneksel rol beklentileriyle toplumsallaştırılmaktadır. Geleneksel cinsiyet rolleri aile, akranlar, okul ve kitle iletişimi yoluyla öğrenilir. Hemen hemen her kültürde kız

ve erkek çocuklara erken yaşlardan itibaren farklı davranılmaktadır. Sosyalleşme süreci boyunca kız çocukların uysal, yumuşak ve özverili; erkek çocukların ise yarışmacı, atak ve girişken olma davranışları pekiştirilmektedir.

Kadına ilişkin rol belirlemede dinin etkisi konusunda fazla bir çalışma yoktur. Bu konuda 2004 yılında 67'si kadın, 37'si erkek olmak üzere yetişkin 104 kişi üzerinde yapılan çalışmada kadının çalışmasının inançlarımızdan etkilendiği sonucuna varılmıştır. Ancak kadının çalışmasına karşı olan tutumların tümünün dinden kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Bu çalışmada kadının çalışması üzerinde dini yönelimden daha çok geleneksel cinsiyet rollerinin etkili olduğunu gösteren bulgular da elde edilmiştir. Gene de bu tür çalışmaların sayıca artırılması gerekmektedir.

Bu eğitim farkı, kız ve erkek çocukların alanlarını ve ileride meslek seçimini ve meslek yaşamlarını etkilemektedir. Özellikle okullarda cinsiyet rollerine ilişkin kalıp ve yargılar açık ya da örtülü iletilerle çocuğa aktarılır. Bu iletiler yoluyla çocuklar geleneksel cinsiyet rollerine uygun davranışlara yöneltilirken, aynı zamanda kadına ve erkeğe uygun başarı ölçütlerini ve sınırlarını da tanımlamaktadır .

“Toplumsal Cinsiyet” kavramı üzerinde durmak gerekir. Bu kavramın toplumdaki algılanışı doğru değerlendirilmeli ve kavramı oluşturan ve besleyen ilişkilerin nasıl kurulduğu araştırılarak bu yönde önlemler alınarak düzenlemeler yapılmalıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi toplumsal cinsiyetin getirdiği roller dinamikdir ve içeriği zamana ve yere göre değişmektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkileri, hayatın birçok alanında erkeklerin daha baskın olduğu, kadınların genellikle ikinci plana itildiği eşit olmayan güç ilişkisi içermektedir. Erkekler ve erkeklere atfedilen işlevlere ve görevlere verilen değer, birçok açıdan kadınlara ve kadınlara atfedilen işlevlere ve görevlere verilen değerden daha büyüktür. (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013)

Türkiye, Anayasa ve yasalarıyla kadın-erkek eşitliğini güvence altına almış, ayrıca Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) öncelikli olmak üzere, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonu ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ulusal mevzuatına aktarması gereken kadın-erkek eşitliği ile ilgili AB direktifleri doğrultusunda politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamaya geçirmeyi taahhüt etmiştir.

Bu konuda hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013 sonuçlarının değerlendirilmesi ve uygulamalarının takip edilmesi önem taşımaktadır. Ülkemizde Sivil Toplum kuruluşları, sendikalara, Meslek örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Bu konuda TMMOB tarafından Kasım 2013 tarihinde yapılacak olan Kadın Kurultayı önemlidir.

Kaynakça:

- Doç.Dr. Aşkın ASAN Doç. Dr. Mustafa CAN Aygül FAZLIOĞLU Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Kırsal Alanda Yoksulluğun Gerçek Yüzü: Kadınlar T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, ISBN 978-975-19-4359-0 Eylül 2008 – Ankara
- T.C.Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı (2012 - 2016) 2012 ISBN: 978-605-4672-15-8 Eğitim Yayın Ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı KADER Kadın Adayları Destekleme Derneği Kadın İstatistikleri 2011 - 2012 Genel Merkez Adres: İrfan Baştuğ Sk. Yuva3 Apartmanı 8/10 Esentepe / İstanbul
- Şefika Kurnaz T.C. Başbakanlık aile araştırma Kurumu Başkanlığı genel yayın No :4 1991 Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını Yıldız KUZGUN Seher A.SEVİM Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, yıl: 2004, cilt: 37, sayı: 1, 14-27 Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki TMMOB Mühendis mimar Şehir Plancı Kadın Kurultayı Sonuç Bildirgesi ve Kararları 2009 EMO Yayın No.SK/2010/4 TÜİK İstatistiklerle Kadın 2012 - Hayati ve Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Grubu TMMOB Kayıtları ZMO Kayıtları
- Doç.Dr. Aşkın ASAN Doç. Dr. Mustafa CAN Aygül FAZLIOĞLU Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Kırsal Alanda Yoksulluğun Gerçek Yüzü: Kadınlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı WEB sayfası Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı WEB sayfası

Kısaltmalar

- DİSK: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu*
BASK: Bağımsız Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonu
HAK- İŞ: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HAK-SEN: Kamu Çalışanları Hak Sendikaları Konfederasyonu
KADER: Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
KAMU-SEN: Türkiye Kamu-Sen
KESK: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
MEMUR-SEN: Memur Sendikaları Konfederasyonu
MÜSİAD: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TESK: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TİSK: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜRK-İŞ :Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TZOB: Türkiye Ziraat Odaları Birliği
TMMOB: Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği
YASED: Uluslararası Yatırımcılar Derneği

KADININ TOPLUMSAL ve EKONOMİK KONUMU: EĞİTİM ve İSTİHDAM AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. İlkay SAVCI*

ÖZET

Kadının toplumsal ve ekonomik konumu ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, erkeğin konumuna oranla daha düşük düzeydedir. Kadının biyolojik cinsiyeti ile tanımlanmış toplumsal cinsiyetçi rollerle sınırlı toplumsal ve ekonomik yaşamı, aile içindeki konumuna benzer nitelikte kurgulanmıştır. Eğitim ve istihdam fırsatlarına erişim olanakları sınırlı olan kadınların mevcut konumlarını güçlendirmek amacıyla çeşitli kamu politikaları uygulanmakta, okullaşma, meslek edindirme faaliyetleri hükümet programlarında yer almaktadır. Diğer yandan kadın girişimciği bir istihdam örneği olarak önerilmekte ve kadınlar bu yöne yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Tüm çabalara karşın kadınların önünde geleneksel değerlerin oluşturduğu barikatlar vardır ve aşılması için kadınların kendileri dışında yeterli destekleri olduğunu söylemek güçtür.

1.GİRİŞ

Ülkeden ülkeye bazı farklılıklar gösterse de genel olarak erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların toplumsal ve ekonomik açıdan daha dezavantajlı konumda oldukları görülmektedir. Anaerkil dönem dışında, kadınların tarihin hemen hiçbir döneminde güçlü bir konuma sahip olduklarını söylemek mümkün değildir. Tarım toplumlarının ya da daha değişik ifadeyle mülkiyetin ortaya çıkmasıyla başlayıp günümüze kadar güçlü biçimde varlığını sürdüren erkek egemen (ataerkil) toplumsal yapılanma kadının biyolojik özelliklerini referans alan bir yaklaşımla onu erkekten daha aşağı bir toplumsal statü içine yerleştirmiştir. Yaratılan güçlü kültürel değerlerin oluşturduğu barikatlar kadınların aşım istedikleri gibi yaşama haklarını savunacak ve hayata geçirecek eylem arayışlarını kısıtlamaktadır. Ancak yine tarihsel süreç içinde kadınlar hiç de boş durmamışlardır. Hemen her toplumda barikatları zorlayan öncü kadınlar ile onlara destek veren diğer kadın ve erkeklerin çabalarını göz ardı etmek yanlış olur. Bugün kadınların çok azı erkeklerle eşit düzeyde toplumsal ve ekonomik yaşama katılma fırsatına sahiptir. Çoğu kadın yoksulluk ve hatta kölelik düzeyinde yaşamak zorunda kalmaktadır. Tüm dünyada kadınların güçlendirilmesi hareketinin önemli bileşenleri olarak eğitime ve istihdama katılım kabul edilmekte ve ülkeler kamu politikalarını bu doğrultuda düzenlemeye çalışmaktadırlar.

2.KADININ TOPLUMSAL VE EKONOMİK KONUMU

Günümüzde kadınların mücadele ederek ulaşabildikleri haklara, eğitim ve istihdam olanaklarına bakıldığında gelişmiş ülkelerde önemli başarılar elde edilmiş olduğu görülürken, diğer ülkeler için bunu söylemek güçtür. Kadınların işgücüne katılım oranları bir bakıma ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren bir ölçüt olmaktadır. Gelişmemişlik olgusu geleneksel değerlerin güçlü biçimde yaşatılmasıyla iç içe geçmiş biçimde, kadın ve erkeğin yaşam alanlarını kompartımanlara ayırarak hiyerarşik bir düzen içine hapsettiği gibi aynı zamanda kadını kamusal alandan uzaklaştırmakta, yaşamını erkeğe bağımlı kılmaktadır (Abbot ve Wallace, 1997).

Geleneksel toplumlarda kadının konumu fiziksel olarak erkeğe oranla daha güçsüz olması ve erkeğin saldırgan tutumuna karşı korunması gerektiği inancı ile birleşerek yaşam kabiliyetlerini eş ve anne olma hali ile sınırlandırmaktadır. Bu durumda kadın için “aile” ve “hane” dışında bir yaşam alanı kalmamaktadır. Aile ve hane içindeki konumuna bakıldığında kadın, eş ve annelik dışında geleneksel işbölümü çerçevesinde ücretsiz aile işçisi konumuna yerleştirilmiştir. Ev işleri, tarımsal üretim faaliyetleri, çocukların ve yaşlıların bakımı, çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi kadının sırtına yüklenmiştir (Oakley, 1974).

Kadının hane dışına çıkışı, kapitalist ekonomik sistemin ve şehir hayatının ortaya çıkışı ile mümkün olmuş, ancak kadın hane içi üretim faaliyetlerinden hiçbir zaman uzaklaşmamıştır. Fabrika üretimi sadece kadınları değil, çocukları da üretim çarkının içine çekmiştir. Bu durum hem aile hem de kadının yaşamında değişme anlamına gelmiştir. O güne kadar “ücret”in ne olduğunu bilmeyen ya da bu açıdan emeği dikkate bile alınmayan kadın için köklü bir

*Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

değişim fırsatı ortaya çıkmıştır. Erkeğe ikame işgücü olarak özellikle savaş dönemlerinde önemli görevler üstlenen kadınlar, zamanla çalışma hayatına daha fazla girmişler, eğitim olanaklarına kavuşmuşlar, hatta içlerinde kendi işini kuranlar bile olmuştur. Kuşkusuz bu durum dünyadaki tüm kadınlar için geçerli değildir. İçinde buldukları toplumun gelişmişlik düzeyine, hangi sosyal sınıf içinde yer aldıklarına bağlı olarak kadınların erişebildiği fırsatlar değişmektedir. Çünkü kadınlara sunulan fırsatlar kültürel sınırlamalar ve engellerle yönlendirilmektedir. Örneğin bazı toplumlarda kadınların okuryazar olması yeterli görülebilirken, bir diğer toplum kadının sadece cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde kadınsı mesleklere girişlerini onaylamaktadır. Kadınların sadece öğretmenlik, sekreterlik, hemşirelik gibi meslekler ile temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı gibi ev işlerine benzer işlere katılımları toplumsal onay görmektedir. Yüzyıllardır süregelen cinsiyetçi eğitimler sonucu kadınlar da bu tür işlerin kendileri için uygun ve doğru olduğuna inandırılmışlardır. Bu nedenle hak arayışı süreci oldukça uzun ve mücadeleli olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kadınların mücadele etmelerine gerek olmadan, çağına göre son derece ilerici bir hamle ile kamusal alana çıkma, siyasal ve medeni haklarını kullanma, istihdama katılma, eğitim ve meslek edinme konularında önünü açmış ve gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır. Bugün bulunduğumuz noktadan baktığımızda kadınların hiç mücadele etmeden kazandıkları bu hakları uygun biçimde ve yeterince kullanabildiklerini görmek ne yazık ki mümkün değildir.

Kadınlar sosyal ve ekonomik haklara erişme mücadelesi yaparken kendilerine geleneksel değerlerle biçilen görevlerden kurtulamamışlardır. Bugün işi ya da mesleği ne olursa olsun çalışan kadın için hala ikili bir yaşam alanı vardır. Kadın her iki yaşam alanından gelen talepleri eksiksiz yerine getirmekle yükümlüdür. Haneye “ek gelir” olarak kabul edilen ücreti getirecek, aile hayatının gerektirdiği tüm yükü üstlenecektir. Sesini çıkardığında maruz kaldığı en hafif tepki kınanmadır. Kadının erkek şiddetine maruz kaldığı alanın aile içinde olması ise hem kadının hem de kadını korumakla görevli kurum ve kuruluşların aciz kalmalarına yol açmaktadır.

Yine de kadınların sosyal ve ekonomik haklar elde etmek, yaşamlarının kontrol hakkını ellerinde tutabilmek için yaptıkları mücadelelerin zaman içinde belli bir sonuca ulaştığını söylemek mümkündür. Birçok ülkede hükümetler sosyal politikalar aracılığıyla kadınların siyasal, sosyal ve ekonomik hakları konularında kimi yasal düzenlemelere giderek bunları koruma altına almışlardır. Kadına sağlanacak en önemli olanaklar eğitim fırsatlarına erişmek, istihdamda yer alabilmek ve orada kalıcı olmaktır. Kadının bu açıdan konumuna bakıldığında hala yapılacak çok şey gidilecek uzun bir yol olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

3.KADINLARIN EĞİTİM VE İSTİHDAM FIRSATLARINA ERİŞİMİ

Kadınlar uzun yıllar boyunca kendilerinden beklenen toplumsal rollerle uyumlu eğitimlere yönlendirilmişlerdir. Bunlar öncelikle aile içinde annenin rol modeli olarak yer aldığı yaşama bakışın ve becerilerin geliştirilmesi biçiminde olmuş, bu yolla toplumsal cinsiyetçi işbölümü anlayışı aile içinde pekiştirilmiştir. Oluşturulan kadınlık rolleri zamanla kadınların kamusal alana ve işgücü piyasasına girişlerinde hangi eğitimleri almaları ya da hangi işleri yapacaklarının belirleyicisi olmuştur. Kadınların eğitilmesinde, iyi bir ev kadınının ve annenin sahip olması gereken becerilere odaklanılmıştır. Bu beceriler dikiş, nakış, yemek pişirme, çocuk bakımı, müzik gibi ev içi iş ve faaliyetlerin başarılmalarına yardım etmiş ve kadınların iyi birer evlilik yapabilmeleri için önemli rol oynamışlardır. Zamanla işgücü piyasasına katılımları söz konusu olduğunda “kadınsı işler” olarak ortaya çıkan bu işler, bugün hala kadınlar için “uygun işler” olmaya devam etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde öncü kadınların çabalarıyla ve bu doğrultuda gelişen kamu politikaları uygulamalarıyla aslında eğitim fırsatlarına erkeklerle eşit biçimde erişmek konusunda oldukça önemli bir mesafe kat edilmiştir. Kadınların

istedikleri eğitimleri almaları ve istedikleri meslekleri seçmeleri konusunda çoğu ülkede yasal herhangi bir engel bulunmamaktadır. Kadınlar erkeklerin girdikleri birçok mesleği başarı ile yapabilmekte, kendi kariyerlerini yönlendirebilecek gücü kullanabilmektedirler. Bu tür fırsatlara erişerek kullanabilen kadın oranı henüz düşük de olsa zaman içinde çok daha fazla kadının bu olanaklara kavuşmasına çalışılmaktadır.

Genel olarak kadınların eğitim aldıkları alanlar mevcut yeteneklerini yeterince kullanamamalarına ve geliştirememelerine yol açmakta, kazandıkları beceriler ise işgücü piyasasına girişlerinde onlara sadece kadınsı işlerde istihdam sağlayabilmektedir. Yüksek eğitilmiş ve profesyonel mesleklere girmiş olmak kadın için istihdama katılmada güçlü bir motivasyon sağlarken, diğer kadınlar iş arama ve işe girmede çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık önemli bir engel olarak ortaya çıkmakta, işgücü piyasasında kadınları sosyal dışlanma ile yüz yüze bırakmaktadır (Sapançalı, 2003: 110). Cinsiyete dayalı ayrımcılık şiddeti değişmekle birlikte hangi gelişmişlik düzeyinde olursa olsun, hemen her toplumda bulunmaktadır. Ülkelerin büyük çoğunluğu ayrımcılığın bu türü ile mücadele etmeye çalışmaktadırlar (Griffin, 2003). Uluslararası kuruluşlar da cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele başta olmak üzere, kadınların istihdama katılmalarını ve orada kalıcı olmalarını sağlamak için öncelikle kadınların güçlendirilmesini hedefleyen sosyal politikaların önemini vurgulamakta ve önerdikleri önlemlerin ülkelerin iç politikalarına yansıtmasını yakından izlemektedirler (Macdonald, 2006).

1980 sonrasında hayata geçirilen neo-liberal politikaların tüm dünyada yoksulluğu artırdığı bilinen bir gerçektir. Hemen hemen tüm dünya ülkeleri yoksullukla mücadele etmek üzere çeşitli politikaları uygulamaya koymuşlardır. Yoksulluğun öncelikle kadın ve çocukları vurması tüm dünyada “yoksulluğun feminizasyonu” deyimini ile karşılanmıştır (Goldberg ve Kremen, 1990). Kadınların yoksullukla başa çıkabilmek için kendi ülkeleri dışında neredeyse kölelik düzeyinde çalışmaya razı olmaları suistimal edilmelerini kolaylaştırmaktadır (Wichtericht, 2004). Yoksulluğa karşı yapılan mücadelelere rağmen 2010 yılında hala 1.22 milyar insanın yoksulluk içinde yaşadığı, günde 1.25 Doların altında gelire sahip olduğu tahmin edilmektedir (World Bank, 2013).

Birleşmiş Milletler kadının aile içindeki rolünü düşünerek kadının güçlendirilmesinin hem yoksulluğu önlemede hem de aile bütünlüğünün korunmasında önemli olacağı gerçeğinden hareketle kız çocuklarının okullaştırılması, kadınlara eğitim ve istihdama katılım fırsatları sunulması yönünde politikalar izlenmesinin önemini vurgulamaktadır. Kadınlar için aktif işgücü piyasası politikaları ve kadın girişimciliği istihdama katılımı artırmak için araçlar olarak ortaya çıkarken, mikrokredi de kadınların yoksulluktan kurtulmaları, kendileri ve çocukları için gelir elde edebilecekleri bir araç olarak önerilmiştir. Bangladeş’te başarılı olan mikrokredi uygulaması birçok ülke tarafından da model alınmıştır (Varçın ve Savcı, 2007a).

Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü tarafından yayımlanan Yıllık Rapor: 2012-2013’de (UNWOMEN, 2013) kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğine kavuşturulması, toplumsal ve ekonomik konumlarının güçlendirilmesi konusunda 67 ülkeye destek verildiği ve bu ülkelerin durumlarının izlendiği belirtilmektedir. Rapor da ayrıca kadın bedeninin her türlü fiziksel şiddete ve suistimale karşı korunması için yasal önlemler başta olmak üzere, mülk edinme, finansal destek açısından fırsatlara erişim konularında önerilere yer verilmektedir.

4. TÜRKİYE’DE KADININ TOPLUMSAL VE EKONOMİK KONUMU

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde hızlanan modernleşme çabaları kadınların konumunu da ön plana taşıyordu. Kız çocuklarının okutulması için başlayan düzenlemeler, kızlar için özel okullar açılması, öğretmen yetiştirilmesi, hemşirelik gibi mesleklerin ortaya çıkması şeklinde yapılandı. Cumhuriyet döneminde ise kadınlar için ilk adımları atılmış bulunan bu değişim somut yasalara dönüştürülerek, dünyada ilk olmak üzere kadınlara seçme ve seçilme hakkı ile siyasal yaşama katılma fırsatı getirilmiştir. Medeni kanun ise toplumsal yaşam tarzı oluştururken, kadının konumunu güçlendirmeye ve kamusal alana çıkmasına olanak sağlayan düzenlemeleri yerleştirmeye çalışmıştır. Cumhuriyet döneminin geçirdiğimiz doksan yılında kadınlar kendilerine verilen bu fırsatlardan kısmen yararlanmayı başarmışlar, hemen her mesleğe girmiş, çalışma hayatı içinde yer almışlardır. Ancak istatistikler gerek eğitimde gerekse istihdamda olması gereken düzeyin çok altında kaldığını göstermektedir. Bu nedenle kadınların hem eğitim hem de istihdamda daha fazla yer almaları için kamu politikaları geliştirilmekte, uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu hamleler çoğunlukla geleneksel değerlerin barikatıyla karşılaşmakta, tutucu değerleri benimseyen ataerkil yapı bu değişime güçlü biçimde karşı çıkmaya çalışmaktadır. Kamu politikaları üreten ve uygulayanlar bir yandan toplumsal ve ekonomik yönden kadının konumunu güçlendirmeye çalışırken, diğer yandan kadının geleneksel görevlerinin önemini vurgulayan söylemleri kullanarak annelik ve ev kadınlığını seçme fırsatını sunacak esnek uygulamalara da kucak açabilmektedir. Bir yandan kız çocuklarının okullaşma oranları artırılmaya çalışılırken diğer yandan temel eğitimin esnekleştirilmesine gidilebilmektedir. Bu durum bir türlü kurumsallaşamamış, uzun erimli politikalar içermeyen, ekleme-çıkarma ve yama yapabilecek bir devlet anlayışını beraberinde taşıyarak, ne

yazık ki var olan insan kaynağını atıl bırakmaktadır. Bu çerçevede yalnız kadınlar için değil, erkekler için de uzun erimli, sürdürülebilir eğitim ve istihdam politikaları ile uygulamaları yaşama geçirilememektedir.

4.1. Türkiye’de Kadının Eğitim Durumu

Cumhuriyet dönemi hızlı bir okuma yazma ve okullaşma seferberliği ile işe başlamıştır. Sadece çocuklar değil, kadın ve erkek yetişkinlere de bu seferberlikte eğitim verilmeye çalışılmıştır. Bugün geldiğimiz noktada Türkiye’nin % 100 okuryazar bir nüfusa sahip olduğu söylenemez. Kadınlarda bu durum daha da kötüdür ve okuryazar olmayan kadınların oranı % 10’u aşmaktadır (KSGM, 2011). Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) örgün eğitimde okullaşma oranlarının yükseltilmesi için kısa ve uzun erimli hedefler saptayarak temel eğitimde bu oranı artırmaya çalışmaktadır. Burada özellikle üzerinde durulan konu kız çocuklarının okullaşma oranlarının yükseltilmesidir. 2009-10 eğitim yılında Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim İstatistiklerine (MEB, 2013a) göre, ilköğretim okullarında okullaşma oranları ilk ve ortaokullarda, bölgeler (iller) arasında ve cinsiyete göre farklılıklar göstermektedir. Türkiye genelinde ilkokulda erkek çocuklarında okullaşma oranı % 98,47 iken bu oran kız çocuklarında % 97,84’tür. Ortaokula gelindiğinde Türkiye genelinde erkek çocuklarında bu oran % 67,55’e düşerken kız çocuklarında % 62,21 olmaktadır. Görüldüğü gibi ortaokula gelindiğinde her iki cinsin de okullaşma oranı düşmekte ve kız çocukları daha dezavantajlı konumda yer almaktadır. Kadınların eğitimden uzaklaşmaları yaşa ve bölgesel gelişmişlik durumuna göre değişmektedir. İlk yetişkinlik çağına girerken kız çocuğunun okula gitmesine geleneksel değerlerin etkisiyle karşı çıkılmaktadır. Kız çocuklarının orta eğitimden çekilmesi ülkenin batısından doğusuna ve güneydoğu Anadolu bölgesine gittikçe daha da artmaktadır. Örneğin Şanlıurfa kız çocuklarının ortaokulda okullaşma oranı % 24,40’da kalırken, Diyarbakır’da ancak % 39,43 olabilmektedir. Erkek çocukları için okullaşma oranları Şanlıurfa’da % 39,43, Diyarbakır’da 50,84’tür. Türkiye’nin batısında örneğin İzmir’de kız çocuklarında ortaokulda okullaşma oranı % 75,74 iken en doğuda Ağrı ilinde % 27’dir (UNICEF, 2013).

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Raporu’nda (2011) okullaşma oranlarının artırılmasında başta doğu ve güneydoğu bölgesi olmak üzere 43 ilin öncelikli olarak gündemde yer aldığı belirtilmektedir. Raporda ayrıca bu illerde kız çocuklarının eğitimden ayrılışlarının izleneceği, ayrılma nedenlerinin ortadan kaldırılmasına çalışılacağı belirtilmektedir. “Geleceğin Aydın Kızları” adını taşıyan proje çerçevesinde de terör ve töre gibi etmenlerin olumsuz etkilerinden arındırılmış, eğitilmiş kadınların yetiştirilmesine odaklanılacağı belirtilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması başta olmak üzere, yaşam boyu öğrenme anlayışının örgün ve yaygın eğitim içine yerleştirilmesinin önemine değinilen raporda, bunun için sivil toplum kuruluşları (STK) başta olmak üzere, ilgili kurum ve kurumların desteğinin alınacağı ifade edilmektedir.

Türkiye’de kız çocuklarının okullaşmasını sağlamak üzere çok sayıda proje yürütülmüştür. Bunlar arasında en dikkat çeken projelerden birisi “Haydi Kızlar Okula”dır. Bu proje kız ve erkek çocukların okullaşması arasındaki farklılıkların giderilmesi için 2003-2007 yılları arasında yürütülmüş, kampanyaya dahil edilen 23 ilde 222.800 kız çocuğu okullaştırılmış, ancak 56.647 çocuğun okullaştırılmasında başarılı olunamamıştır (MEB, 2013c). Bu proje yanında “Kardelenler”, “Baba Beni Okula Gönder” gibi kız çocuklarının okullaşmasını sağlamaya yönelik başka projeler de yer almıştır. MEB ortaöğretimde okullaşma oranını % 90’a çıkarmayı hedeflemektedir (UNICEF, 2013). Bu hedef çerçevesinde kız çocuklarının okullaşma oranlarının yükseltilmesi için ayrıca “Kız Çocuklarının Okullaşma Oranının artırılması (KEP)” projesi yürütülmektedir (MEB, 2013b). Kız çocuklarının okula devam edebilmesi amacıyla yatılı ilköğretim bölge okulları (YİBO) açılmış, eğitimde kız-erkek fırsat ve olanak eşitliğini sağlamak üzere “taşınmalı ilköğretim” uygulamasına başlanmıştır. Bütün çabalara rağmen geleneksel değerler etkisiyle kız çocuklarının eğitimde kalış süreleri çok uzun olmamakta, ilkokul sonrasında aileler çocuklarını eğitimden çekmekte ısrar etmektedirler. Bu durum doğu ve güneydoğu illerinde kız çocuklarının evlenme yaşlarının küçük olması ve kız çocuğunu okutmanın aile için bir yatırım olmayışı ile açıklanabilir.

Yükseköğrenime bakıldığında ise kadınların durumunun farklılık arz ettiği görülmektedir. Profesyonel mesleklere ulaşmak konusunda kadınlar oldukça isteklidir. Üniversite öğrenci nüfusunun neredeyse yarısı kadındır. 2009-2010 döneminde yükseköğrenim gören öğrencilerin % 44’ünü kız öğrenciler oluşturmaktadır. Bu oran lisansüstü eğitimde daha yükselmekte ~ % 47 olmaktadır (ÖSYM, 2010). Ancak fakültelere göre dağılıma bakıldığında, tıp, mühendislik, ziraat, veterinerlik vb. gibi meslekleri daha çok erkeklerin seçtikleri, kadınların bu alanlardan uzak durdukları görülmektedir. Üniversiteli kadınların mezuniyet sonrasında doğrudan işgücü piyasasına girerek istihdama katılımları yüksek olmakla birlikte istenen düzeyde gerçekleşmemektedir. Evlilik ve annelik kadının istihdamdan geçici ya da tamamen çekilmesine yol açabilmektedir.

Akademideki durum ise kadın akademisyen oranının gelişmiş ülkelerde bile rastlanmayacak kadar yüksek (% 38,7) olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum kadınlara pozitif ayrımcılık yapılmasıyla ya da kadınların erkeklere oranla

daha başarılı olmalarıyla değil, erkeklerin düşük ücretler nedeniyle akademik alanda çalışmaya ilgi duymamalarıyla açıklanabilir. Ancak rektör (~ % 5), dekan (~ % 15) gibi yüksek statüler söz konusu olduğunda, kadınların bu statülere erişmelerini engelleyen cam tavanları olduğu ortaya çıkmaktadır (ÖSYM,2010).

Kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi çabaları sadece örgün eğitimde değil yaygın eğitimde de sürdürülmektedir. Örgün eğitime katılma fırsatını yakalayamamış kadınların okuma yazma öğrenmesi, mesleki bilgi ve beceri edinmesi amacıyla sürdürülen bu eğitimlere rağbet oldukça fazla olmasına karşın, istihdama yeterince yansıdığını söylemek çok da mümkün değildir. Ancak devletin ilgili kuruluşları ile STK'ların ve yerel yönetimlerin birlikte hareket ettikleri bu tür eğitim etkinlikleri aracılığıyla çok sayıda kadın eğitim alarak sertifika sahibi olmuştur. Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), Halk Eğitim Merkezleri, İŞKUR kadınların istihdama katılmalarını sağlamak amacıyla mesleki bilgi ve beceri kazandırmaya çalışmaktadır. Bu eğitimlerin istihdama yansımamasının ardında kadınların çalışması ile ilgili tutucu yaklaşımların rolü büyüktür.

4.2. Türkiye'de Kadının İstihdama Katılımı

Türkiye cumhuriyetle birlikte özellikle kadınların toplumsal ve ekonomik konumlarının güçlendirilmesine yönelik politikalar izlemeye başlamıştır. Devrimlerle başlayan düzenlemeler, ilerleyen yıllarda özellikle kentli kadınların benimsemeleri ve rol modeli olmalarıyla giderek topluma yayılmıştır. Modernleşme sürecinde bu amaçla uluslar arası anlaşmalara taraf olunmuş, birçoğu imzalanarak iç hukuka yansıtılmıştır. Geçtiğimiz yüzyılın ortalarına kadar devam eden değişim heyecanı zamanla yavaşlamış, geleneksel değerleri öne çıkaran yaklaşımları benimseyen hükümetler tarafından yapılan düzenlemeler ya yetersiz kalmış ya da kadınların katılımları teşvik görmemiştir. Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde aday ülke konumuna geldiğinden beri de Türkiye, Avrupa İstihdam Stratejisi ile uyumlu politikalar oluşturmaya ve izlemeye özen göstermektedir.

Türkiye Birleşmiş Milletler tarafından 1979'da kabul edilen "Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi" Sözleşmesine 1985 yılında taraf olmuş, Pekin'de gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Kongresi'nde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması temelinde Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nu da kabul etmiştir. Türkiye aynı zamanda, çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli düzenlemeler içeren şu sözleşmeleri de imzalamıştır: "Eşit İşe Eşit Ücret (100 No.lı sözleşme)", "İş ve Meslek Ayrımcılığın Önlenmesi (111 No.lı sözleşme)", "İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi (142 No.lı sözleşme)", "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi (182 No.lı sözleşme)" ve

“İstihdam Politikası (122 No.lı)” (www.ilo.org.tr 22.12.2010). Bütün bu anlaşmaların içeriğinde ortak bazı temel kavramlar ve kabuller yer almaktadır. Bunlar yoksulluğun önlenmesi, kadınların ekonomik ve toplumsal anlamda güçlendirilmesi, gerek toplumsal yaşamda gerekse iş yaşamında kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi, politikada kadın temsiliyetinin artırılması, kadının eğitim ve istihdam fırsatlarından yararlanması vb olarak sıralanabilir.

1980 sonrasında ortaya çıkan esneklik gereksinimi ve neo-liberal düzenlemeler çerçevesinde yapılan yasal değişiklikler kadına yönelik yeni düzenlemeler de getirmiştir. 2003 tarihli İş Kanunu önemli bir adım atarak işçi-işveren ilişkisinde cinsiyet dahil olmak üzere, “hiçbir nedenle” temel insan hakları bakımından ayrımcılık yapılamayacağı hükmünü getirmiştir. İş akdinin yapılması ve kadınların işe alınıp çıkarılmasında işverenler cinsiyeti ve gebeliği nedeniyle doğrudan ve dolaylı biçimde farklı işlem yapamayacak, eşit değerde işe kadın olduğu için düşük ücret veremeyeceklerdir. Diğer yandan kadınların doğumdan sonra ücretli izin haklarında da değişiklik yapılarak izin sürelerinin uzatılması yoluna gidilmiştir. Emzirme odaları ve çocuk bakım yurtlarına ilişkin kurallar 2004 tarihinde yeniden düzenlenmiştir. Aynı yıl “kadınların gece postalarında çalıştırılması koşulları” hakkında bir yönetmelik ile Başbakanlığın “Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi” konulu 2004/7 tarihli genelgesine yayımlanmıştır. 2009 yılında kurulan “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu”, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanması konusunda ülke içinde ve dışındaki gelişmeleri izlemek, TBMM’yi bilgilendirmek ve ilgili konularda kanun tasarıları konusunda görüş bildirmekle görevlendirilmiştir. 2010 yılında da “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” genelgesi yürürlüğe girmiştir.

Bu düzenlemeler kadın istihdamının önünü açacak ve istihdamda kalmalarını kolaylaştıracak gibi görünmekle beraber kadın işgücü arzını artırmayı hedeflemektedir. Oysa bir de kadın işgücüne talep yaratılması konusu vardır ki düzenlemeler bu talebi kısıtlayabilecek niteliktedir. Tüm bu çabalara rağmen düzenlemelerin çoğu kadın işgücü çalıştırmanın maliyetli olduğu inancı yaratarak, işverenlerin kadınları istihdam etmekten kaçınmalarına yol açabilecektir. Bu durumda kadın istihdamını artırmaya çalışırken tersi bir sonuçla karşılaşmak çok da sürpriz olmayacaktır.

İstatistiklere bakıldığında Türkiye’de istihdama katılım oranının (İKO) 2013 Mayıs ayı verileriyle önceki yıla göre 1,1 oranında bir artışla % 51,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Cinsiyete göre İKO ise erkeklerde bir önceki yıla göre 0,6 puanlık bir artışla % 72 olurken, bu oran kadınlarda 1,6 puanlık artışla % 31,8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013a). AB ülkelerindeki oranlara henüz yaklaşılammış olsa da son on yılda giderek düşen kadın işgücüne katılım oranının yükselme eğiliminde olması sevindiricidir. Zira yine TÜİK verileriyle 2009 yılında kadınlarda İKO % 26’ları göstermekteydi ve bu oran hedeflerin çok altında kaldığı anlamına geliyordu.

TÜİK’in 2013 yılı verilerine göre toplam çalışanların % 63’ü ücretli ya da yevmiyeli olarak çalışmaktadır. Bunların % 69,3’ünü erkekler, % 30,6’sını kadınlar oluşturmaktadır. Çalışanların % 4,8’i işveren statüsünde olup, bunların % 92,6’sı erkektir. İşveren statüsünde kadın oranı sadece 7,64’tür. Kadın girişimciliği konusunda gösterilen tüm çaba ve özene karşın kadınların henüz işveren olabilecek ekonomik birikime ve desteğe ulaşamadıkları görülmektedir (TÜİK, 2013b).

Türkiye kadının istihdama katılmasını ve kalıcı olmasını sağlayacak düzenlemeleri yapmaya çalışmasına rağmen, söz edilen nedenlerle uygulamada bu hedeflerden sapma ortaya çıkmaktadır. Kadının istihdama katılmasını ve istihdamda kalmasını sağlayan düzenlemeler ne yazık ki işverenler için maliyeti artırıcı bulunmakta ve kadınları istihdam edeceğine erkek eleman çalıştırmayı tercih eden bir işveren profili ile karşılaşmaktadır. Kadınların gebelik nedeniyle doğum öncesi ve sonrası izinleri, kreş bulundurma sorunu gibi nedenler işverenlerin kadın çalışan talep etmemelerine yol açmaktadır. Örneğin evlenerek kendi isteği ile işten ayrılan bir kadına kıdem tazminatı ödenmesini düzenleyen İş Kanununun ilgili maddesi, kadının istihdamdan çekilmesi için eş ya da aile baskısına dönüşme nedeni olabilmektedir. Örneğin evlilik esnasında yapılan borçlanma kadının tazminatından gelecek olan meblağa duyulan gereksinimi artırabileceği için, kadın istemese de işten ayrılması için baskı uygulanabilecektir. Son düzenleme ise hamilelik ve doğum izinleri ile ilgili yapılmıştır ve kadına tanınan ücretli izinlerde artış, işverenlerin kadın çalışan istihdamından kaçınmasına yol açabilecektir.

Kadın istihdamında karşılaşılan sorunlardan birisi de cinsiyete dayalı ücret farklılıklarıdır. 2010 yılı brüt ücretleri temel alınarak çıkarılan istatistikler, genel olarak kadın aleyhine cinsiyete dayalı ücret farklılıkları bulunduğunu göstermektedir (TÜİK, 2013b). Kadının lehine olan yıllık ortalama ücret farklılığı sadece “yöneticilik” meslek ana grubunda ortaya çıkmakta, kadınlar erkeklere oranla % 7,3 oranında daha fazla brüt ücret almaktadırlar. Bu durum ancak iki şekilde açıklanabilir: Birincisi yönetici kadınlar aile şirketlerinde yer aldıkları için yüksek ücretli olabilirler ya da erkeğe rağmen yöneticilik statüsüne gelen bir kadın çalışan şirketine çok yüksek bir katma değer kazandırıyor olabilir. Kadının aleyhine olan yıllık ortalama brüt ücret farklılığı “profesyonel meslekler” ana

grubunda ortaya çıkmakta, kadınlar erkeklerle oranla % 19,4 oranında daha az yıllık ortalama brüt ücret almaktadırlar. Eğitim düzeyleri açısından bakıldığında kadının aleyhine en büyük fark % 19,5 ile meslek lisesi mezunlarında ortaya çıkmaktadır (2013b). Görüldüğü gibi uluslararası sözleşmelere imza atmakla eşit işe eşit ücret uygulanamamaktadır.

4.3.Kadın İstihdamının Artırılmasına Yönelik Politikalar Ve Uygulamalar

Kadınların işgücü piyasasına katılmaları ve erkeklerle eşit koşullarda piyasada kalabilmeleri için yapılan düzenlemeleri üç açıdan değerlendirmek gerekir: Bunlardan birincisi pasif işgücü piyasası politikaları, ikincisi aktif işgücü piyasası politikaları ve uygulamaları, üçüncüsü ise kadın girişimciliğinin artırılması ve özendirilmesidir. Sonuncusu yoksullukla mücadele stratejisi olarak önerilen mikro finans uygulamalarını da kapsamaktadır. Bu politikalarla kadın üzerinden aileye sosyal yardım olarak kaynak aktarımı yanında, meslek eğitimleri sunarak istihdam edilebilirliği sağlamak amaçlanmaktadır. Girişimcilik ise daha çok kentsel kadın girişimciliği olarak yapılandırılmıştır (Toksöz, 2007). Kırsal nüfusun kentsel alanlara hareketini önlemek, kırsal nüfusu katma değeri yüksek üretilere yönlendirmek amacıyla son yıllarda kırsal kadın girişimciliği de gündeme gelmiştir (Gülçubuk vd., 2011).

Pasif işgücü piyasası politikaları ilgili otoritenin işsizlikle mücadele kapsamında yüklediği işsizlik yardımı ve sigortası gibi gelir desteğini kapsamaktadır. Bu politikalar yanında devletin kadın istihdamını artırmaya ya da istihdamda kalıcı olmalarına yönelik yasal düzenlemeleri de bulunmaktadır. Bunlar yasalar, genelgeler, komisyon kararları olarak korumacı ve izleyici hukuki bir zemin oluşturmaktadır.

Aktif işgücü piyasası politikaları ve uygulamaları işsizlikle mücadele aracı olmakla birlikte yeni işler yaratılmasını, ortaya çıkan yeni meslekler ve iş alanlarına uygun nitelikte insan kaynağının yetiştirilmesini, meslek edindirilmesi, yeni bilgi ve becerilerle donatılmasını hedeflemektedir. Kadın istihdamının artırılması amacıyla başta Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) olmak üzere Halk Eğitim Merkezleri, yerel yönetimler tarafından düzenlenen bilgi beceri ve meslek edindirme kurslarına çok sayıda kadın katılmış ve sertifikalandırılmıştır. İŞKUR istihdam garantili eğitim kurslarıyla kadınlar için istihdam fırsatları yaratmaya çalışmıştır. Avrupa Birliği Komisyonu tarafından fonlanan ve İŞKUR tarafından yürütülen Aktif İşgücü Programları Projesi -1 (2003-2006) ve Aktif İşgücü Programları Projesi-2 (2008-2010) aralarında kadınların da bulunduğu çok sayıda işsiz mesleki eğitim vermiştir. Bu projeye Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü de destek vermiştir. STK'lar da bu

36 projelere paydaş olarak katılarak istihdam sağlanması konusunda desek vermişlerdir. Bu konuda öne çıkan kuruluşlar, sanayi ve ticaret odaları, üniversiteler, yerel yönetimler olmuştur.

Kursların başarılı olmasını sağlayan ve katılımı teşvik eden uygulama, her katılımcıya düşük de olsa bir para ödeniyor olmasıdır. Bu ödemelerin cazibesi katılımın artışına yol açmakla birlikte istihdama yansısı aynı oranda olmamıştır. Bunun nedenleri arasında işverenlerin işçiye ihtiyacı olmaması, programın yürütülmesindeki acemilikler ve kadınların da istihdam arayışı yerine hem bilgilenme hem de para kazanma amacıyla bu kurslara katılmaları sayılabilir. Birçok kadının istihdam arayışında olmamasının ardında geleneksel değerlerin olduğu, genç kadınların ancak evlenene kadar kısa süreli istihdamda kalmayı hedefledikleri gibi düşüncelerin bulunduğu dikkate alınmalıdır. Kurslara katılımı artıran önemli bir etmen de Avrupa Birliği desteğidir. Katılımcılar AB logosunun istihdam garantisi anlamına geldiğini düşünmüşlerdir (Varçın vd., 2007b).

Kadın girişimciliği tüm dünyada kadının ücretli istihdamına alternatif olarak önerilen ve özendirilen bir uygulama olarak öne çıkmaktadır. Özellikle kentsel yerleşim alanlarında yaşayan kadınları hedefleyen bu model, kadının finansal açıdan desteklenmesi üzerinden yürütülmektedir. Kadın girişimciliğini geliştirmenin zorluğu tam da bu noktada ortaya çıkmakta, finansman ve kredilendirmede güçlükler ortaya çıkabilmektedir. Türkiye’de kadının girişimciliğinin yaygınlaştırılmasında yerel yönetimlerin ve STK’ların rolünü vurgulamak gerekir. Özellikle kadın örgütlerinin bu konudaki çabaları ve projelerde paydaş olarak bulunmaları kadınların projelere ve eğitimlere katılımlarını olumlu biçimde etkilemiştir. Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Kadın Emeginin Destekleme Vakfı (KEDV), Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı (ÇKGV), Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV), Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV), Kadın Merkezi (KAMER), MAYA Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, kadın girişimciliği ve istihdamına yönelik çok sayıda proje yürütmüşlerdir. Bu projeler arasından bazı örneklere değinmek, girişimcilik hakkında bilgi verici olacaktır. Örneğin Kibele Kooperatifi, Diyarbakır’da kadınlar tarafından kurulmuş bir kolektif hareket ürünüdür. Hazır giyimden çocuk bakıcılığına ve girişimcilğe kadar kurslar düzenlenmiş, yemek, tekstil ve nakış atölyelerinde üretilenler pazarlanmıştır. Bir başka proje “Kadınlar için Kadınlar” projesidir. Ankara-Mamak’ta iş bulma ve kendi hesabına çalışma konusunda 120 kadına verilen çeşitli konulardaki eğitimi kapsamıştır. KAGİDER tarafından yürütülen, “Kadın Girişimci İş Geliştirme Merkezi”, “Kadından Kadına Köprü”, “Su Damlası”, “UNDP ve GAP-GİDEM ile Kadın Girişimciliği Programı”, “Kadın İş Başında Koalisyonu” adlı projelerde kadınlara girişimcilik

eğitimi verilmiştir (Ecevit, 2007: 28). “Kadın İştihadını Geliştirme Projesi” (1994-200) Dñnya Bankası tarafından fonlanmış ve Tñrkiye Cumhuriyeti hñkñmeti tarafından yñrñtñlmñřtñr. Projede Kırsal alandaki kadınları da kapsayan 1000 kadın öykñsñ derlenmiştir.

Kadın girişimciliğinin de önñnde birçok engel bulunmaktadır. Bunların en önemlisi finansman ve kredi fırsatlarının yetersiz olmasıdır. Diğer nedenler proje ve programların uygulanmasındaki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Örneğin girişimcilik projelerinin kadınlardan gelen talebe dayanmamış olması, kadın girişimciliği programları için bir örnek model bulunmaması, alanda yer alan aktörler arasında eřgñdñmñn olmaması, izleme ve değerlendirmede zafiyet bulunması vb nedenlerle kadın girişimciliği proje ve programları beklenen hedeflere ulaşamamıştır. Bu durum hedef kadın gruplarının tepkisini çekmekte ve onları hayal kırıklığına uğratmaktadır (Ecevit, 2007).

Mikro finans ya da mikro kredi olarak adlandırılan ve yoksullukla mñcadele çerçevesinde yaşama geçirilen, kadının ekonomik bakımdan güçlendirilmesine yönelik uygulama örneği ilk kez Bangladeş’te GRAMEEN Bank desteği ile gerçekteşirilmiş ve çok başarılı olmuştur. Tñrkiye’de de GAP bölgesi örnek uygulama alanı seçilmiş daha sonra diğer illerde de uygulama örnekleri gerçekteşirilmiştir. Mikro kredi uygulamasının kırsal alandan kente göç etmiş ailelerin bulunduğu Diyarbakır gibi illerde uygulanması göçle alakalı yoksulluk sorununa çözümler yaratmaya yöneliktir. Tñrkiye nñfusunun % 68,3’ñnñ kentsel yerleşim bölgelerinde yaşadığı düşünñlñrse (TÜİK, 2013a), kırsal nñfusun kentlere yığılmasının istihdama katılım açısından ne denli sorun yaratacağı açık biçimde görñlebilir. Göç beş

bñyñk kent başta olmak üzere doğudan ve güneydoğudan batıya doğru yaşanmakta, bazı göç hareketleri zorunlu göç niteliği taşıdığından plansız-öngörñsñz hareketlilik kentsel yerleşimlerde öncelikle kadın ve çocukları vurmaktadır. Özellikle kadınlar kırsal alanda işlerine yarayan becerileri kentsel alanda talep olmayışı nedeniyle kullanamamaktadır. Bu nedenle kentsel iřgñcñ piyasasına giremeyen kadınlar ya evde oturmakta ya da enformel sektörde dñřñk gelirli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum kadın ve çocuklar için yoksulluk anlamına gelmektedir.

Güneydoğu Anadolu bölgesinde örnek olarak uygulanan mikro finans projesi Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında genişletilmiştir. Başarılı örnekler elde edilmiş olsa da tüm çabalara rağmen kadının konumunda ortaya çıkan iyileştirmelerin henüz arzu edilen hedeflere ulaştığını söylemek mümkün değildir. Kadının kamusal alana çıkış deneyiminin bulunmaması, kredilerin geri ödenmesindeki güçlükler mikro kredi uygulamasının karşılaştığı önemli engellerdir. Üstelik kadını yoksullukla mñcadelede destek verilecek ana aktör olarak tanımlamanın kadına getirdiği beklenmeyen rol ve yükñmlñlñkler vardır. Kadının kredi alıp geri ödeyebilen bir kişiye dönñřmesi, ailesindeki erkekler tarafından sömürñlmesine yol açabilmektedir (Varçın ve Savcı, 2007a). SRAP kapsamı dışında da mikro kredi uygulamaları vardır. Örneğin MAYA kadın girişimciliği konusunda mikro finans desteği kullanarak 712 kadına girişimcilik desteği sunmuştur. Kadınların üretim için çoğunlukla kendi hanelerini tercih ettikleri bu projede, geleneksel kadın işleri dediğimiz, dikiş- nakış, dantel ve oya, tuhafiyeye gibi işler kredilendirilmiştir (<http://www.kedv.org.tr/index.php?page=maya.7.03.21011>).

5.SONUÇ: NE YAPMALI?

Kadınların eğitim düzeyleri arttıkça ve meslek sahibi oldukça istihdama katılımlarının arttığı ve kalıcı olduğu görülmektedir. Kadınlar bu şekilde elde ettikleri kariyer fırsatlarını kolay kolay yitirmek istememektedirler. Dolayısıyla kadınların okuryazarlık düzeyinin %100'e ulaştırılması başta olmak üzere, okullaşma oranlarını yükseltmesi, temel eğitimin 12 yıla çıkarılarak en azından kadınların orta öğretimi tamamlayarak meslek edinmeye yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Diğer yandan yetişkinlerin eğitimi de unutulmamalıdır. Yaşam boyu öğrenmenin önemine istinaden kadınların bilgi ve becerilerinin yeni koşullara uyumlu hale getirilmesi istihdam edilebilirliklerini artıracaktır.

Kadının istihdama katılması ve istihdamda kalıcı olması için öncelikle iş arzının yaratılması gereklidir. Erkek işsizliğinin çok yüksek olduğu bir ülkede kadın istihdamını artırmaya çalışmak güçtür. Diğer yandan kadının istihdama katılması için yapılan düzenlemeleri tersine kadını istihdamdan uzaklaştırmaya hizmet etmesi tehlikesine dikkat edilmeli, uygulamalar izlenerek alınan geribildirimlerin sonucuna göre gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Kadınların çalışma yaşamına girmesi veya girdikten sonra işte devamları konusunda yasalarda cinsiyete dayalı ayrımcılık söz konusu değildir. 2003 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu'nda aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret verilmeyeceği hükmü bulunmaktadır. Ancak belli iş ve mesleklerin kadınlara uygun işler olarak toplumsal kabul görmemesi, görev dağılımında adil davranılmaması, ekonomik kriz dönemlerinde önce kadınların işten çıkarılması, özellikle kayıt dışı sektörde ücretlerin düşük tutulması gibi bazı ayrımcılık örnekleriyle karşılaşmaktadır. İş piyasasında iş ve mesleklerin "kadınsı" ve "erkeksi" işler olarak kabul edilmeleri nedeniyle, kadınlar ancak geleneksel kadın mesleklerinde yoğunlaşmakta, daha düşük statülü ve ücretli işlerde çalışmaya razı olmaktadır. Bu işler süreli ve geçici çalışmayı, sosyal güvencesizliği beraberinde getirmektedir.

Kadınların girişimciliğe yönlendirilmesi ve mikro finans gibi uygulamaların başarı şansı çok yüksek olmamakla birlikte, kadının toplumsal ve ekonomik konumunu güçlendirecek her yol kadınlara tek tek ulaşmayı gerektiriyor olsa bile denenmeli, kadının işgücüne katılım oranı yükseltilmelidir. Kadının işgücüne katılım oranının bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösterdiği asla unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Abbott, P. Ve Wallace, C. (1997), An Introduction to Sociology: Feminist Perspectives, London: Routledge.
- Ecevit, Y. (2007), Türkiye'de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım, Ankara:ILO.
- Goldberg, G.S. Ve Kremen, E. (Der.) (1990), Feminization of Poverty: Only in America? US: Greenwood Publ. Group Inc.
- Griffin, G. (2003), The Impact of Women's Studies Training on Women's Employment in Europe, New Perspectives for Learning-Briefing Paper, 52.
- Gülçubuk, B., Savcı, İ. , Özer, D. Ve Demiryürek, K. (2011), Türkiye'de Kırsal Alanda kadın Girişimciliğini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Kadınların Bu Konuda Güçlendirilmesine Yönelik Politika Önerilerinin Geliştirilmesi Raporu, TÜBİTAK-SOBAG, Proje No. 108K523.
- KSGM. (2011), "2008-2013Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı İzleme ve Değerlendirme Toplantıları 2011 yılı Birleşik Raporu", www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/tr (10.09.2013)
- MEB. (2013a), "İllere Göre Okullaşma Oranları, 2009-2011", http://www.meb.gov.tr/.. (10.09.2013).
- MEB. (2013b), "Kız Çocuklarının Okullaşma Oranının Yükseltmesi (KEP) Projesi", http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/tr/haber/kep-uluslararası-konferansı-9-10-mayıs-2013-gunleri-ankarada-yapıldı (13.09.2013)
- MEB. (2013c), "Haydi Kızlar Okula", www.haydikizlarokula.meb.gov.tr (13.09.2013)
- Macdonald, M. (2006), "The Enlarged European Union and Its Agenda for a "Wider Europe": What Considerations for Gender Equality?, Women in Development Europe Report (WIDE),
- Oakley, A. (1974), Sociology of Housework, London: Martin Robertson.
- ÖSYM. (2010), 2009-2010 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Parsons, T . Ve Bales, R. F. (1955), Family Socialization and Interaction Process, Illinois: Free Press.
- Sapanca, F. (2003), Sosyal Dışlanma, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi yayını.
- Toksöz, G. (2007), Women's Employment Situation in Turkey, Ankara:ILO
- TÜİK (2013a), "Haber Bülteni: Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2003", sayı: 13566, www.tuik.gov.tr (6.09.2013).
- TÜİK (2013b)"Eğitim Durumu ve Meslek Ana Grubuna Göre Cinsiyete Dayalı Ücret Farkı", www.tuik.gov.tr/ustmenu.do?metod=temelist(2010) (6.09.2013).
- UNICEF (2013) "Okullaşma ve Okul Dışındaki Çocuklar", http://www.unicef.org/tr/content/detail/58/children-out-of-school-2.html, (13.09.2013).
- UNWOMEN (2013), "Annual Report 2012-2013", www.unwomen.org/en/digital-library/publication/2013/6/annual-report2012-2013 (13.09.2013).
- WICHTERICH, C. (2004), Küreselleş(tiril)en Kadın, (Çev: T.Tayanç ve F. Tayanç)Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- WORLD BANK (2013) "Poverty Overview", www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview (10.09.2013).
- VARÇIN, R. ve SAVCI, İ. (2007a), "The Significance of the Micro Credit Program for Women: Why is it Worth Discussing?" Cahit Talas'ın Anısına, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Politika Araştırma Uygulama Merkezi Yayını.
- VARÇIN, R.; GÜLÇUBUK, B., ERGUN, G., SAVCI, İ. ve ATAKAN-DUMAN, S. (2007b), Active Labour Market Project:New Opportunities Programme Evaluation, Turin: European Training Foundation (e-yayın).

TÜRKİYE’DE KADINA VE KADIN EMEĞİNE TOPLUMSAL CİNSİYET PENCERESİNDEN BİR GENEL BAKIŞ: IŞIĞA YÜRÜYEN KADIN GÜÇLENECEK Mİ?

“...Ya kadın? Neden o hep gölgede kalmayı sever gibi görünür? Bu sorunun yanıtını insanlık tarihinde aramak gerekir. Ya da kadının ‘özel’ tarihinde. Sistemlerde, ekonomilerde, siyasetlerde, dinlerde ve onların kadına yüklediği rolde bulur bu soru yanıtını. Neredeyse bir yüzyıldır da kadın, işte bu yanıtın peşinde. Artık gölgeden ışığa yürüyor...” (Günçikan, 1995:7-8).

Tülay ATAY AVŞAR*

1.NEDEN KADIN?

Kadının, Türkiye’de ne kadar hızlı ve kararlı ışığa yürüdüğünü değişik açılardan irdelemek mümkündür. Kadının toplumdaki statüsünü Norveç ve Türkiye gerçeğinde kıyaslamak bu açılardan biri olabilir. Norveç’in nüfusu 5 milyona yaklaşırken, Türkiye’nin nüfusu 81 milyona yaklaşmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP, 2013) her yıl yayımladığı İnsanî Gelişmişlik Raporu (HDR) 2013’e göre Norveç, 187 ülke arasında insanî gelişmişlik sıralamasında birincidir; Türkiye ise aynı tabloda 90. sırada yerini almaktadır. UNDP tarafından yayımlanan bir diğer endeks ise Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği (GII) üzerinedir. Bu endeks içinde 148 ülke arasından Norveç 5. sırada, Türkiye ise 68. sırada yer almaktadır. Hâl böyleyken, aşağıdaki tablo ile Türkiye Cumhuriyeti yasa koyucularının cinsiyetleri ile yasama erkinde hangi oranda yer aldıklarına bir göz atmak gerekiyor. Eylül ayı 2013 rakamlarına göre Türkiye Cumhuriyeti Parlamentosu’nda (TBMM) her 10 milletvekilinden 2’si bile kadın değil. 548 milletvekilinin bulunduğu TBMM’de kadın milletvekillerinin erkek milletvekillerine oranı %14,41 (Çizelge 1). Norveç’te ise durum kadınlar lehine ve Türkiye’deki durumdan oldukça farklı görünmektedir. 9 Eylül 2013 tarihinde yapılan son genel seçimlerde yeni Norveç meclisinin %40’ının kadınlardan oluşacağı gerçeği Norveç halkı için sevindirici olsa gerek (UÇAN SÜPÜRGE, 2013). Dolayısıyla, kadının statüsü ve temsil yeteneği ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki ilişki inkâr edilemez.

Çizelge 1: “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Cinsiyete Göre Partilerin Milletvekili Sayıları (Eylül/2013)”

Parti Adı	Kadın		Erkek		Parti Toplam
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
Adalet ve Kalkınma Partisi	46	% 14,06	281	% 85,93	327
Cumhuriyet Halk Partisi	19	% 14,17	115	% 85,82	134
Milliyetçi Hareket Partisi	3	% 5,76	49	% 94,23	52
Barış ve Demokrasi Partisi	9	% 31,03	20	% 68,96	29
Bağımsız Milletvekili	2	% 33,33	4	% 66,66	6
Genel Toplam	79	% 14,41	469	% 85,58	548

Kaynak: http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (Erişim tarihi: 14/Eylül/2013, Cumartesi)

Osmanlı’dan bu yana, tebaadan halka geçişte aslında kadının haklarını elde etme mücadelesi hep devam etmiştir. 1841’de kadı önünde evlenme hakkını elde eden kadın, 1856’da miras hakkını kazanmıştır. 1860, kızların rüştiyeye (ortaokul) kabulünün zaferidir. Fatma Aliye ve Şair Nigar 1890’da ilk gazeteyi kurarlar. 1908 ise, ilk kadın derneğinin

(Cemiyet-i İmdadiye) kurulduğu tarihtir. 1914 yılında kızlar artık üniversiteye kabul görmektedirler. 1923, ilk kadın partisinin kuruluşuna izin verilmediği tarih olarak belleklere yer eder. 1926'da medeni kanun kabul edilir. 1930, kadınların seçme ve seçilme hakkını kazandıkları yıldır. Kadınların, 1935 yılında yapılan ilk seçimlerde %4,6 oranında TBMM'de yer aldığını görmekteyiz. 1960'lardaki kitlesel kadın örgütlenmelerini, 1980'lerde 12 Eylül darbesinin gölgesi ardından, ilk feminist bilinç yükseltme gruplarının ortaya çıkışı izler. 1990'lı yıllar kadın temelli sivil toplum kuruluşlarının ve kütüphanelerin ortaya çıktığı yıllar olmuştur. 2001 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda "aile kurumunun eşler arası eşitliğe dayandığı" ilk kez ifade edilir. 2004'te ise "devletin eşler arası eşitliği sağlamakla yükümlü olduğu" ifadesi Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sında yerini alır (Gülbahar, 2009).

Günümüzde tüm ülkeler, kalkınmanın odak noktasının insan olduğu gerçeğini dikkate alarak bireyin gelişimini ve eğitimini en geçerli yatırım olarak kabul etmektedirler. Ülkemiz gibi gelişmekte olan tüm ülkelerde nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan ve üretimin her aşamasında önemli roller üstlenen kadınlar ise kalkınma olanaklarından eşit pay alamamaktadırlar. Tarımsal üretimde de çoğu zaman erkeklerden daha fazla katkı sağlamalarına karşın üretim süreci ve sosyo-ekonomik yaşamdaki rol ve katkıları göz önüne alınmamaktadır (Karaturhan, 2004). Türkiye'de ve dünyada tarımda çalışan kadın işgücünün giderek erkek işgücünün yerini almasıyla tarımın kadınlaşması yaşanmaktadır (Gülçubuk, 2012).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede açlık ve kalkınma sorununu çözmeye yönelik kalkınma planlarında ihmal edilen en önemli kaynak "kadın" olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre günde 1 doların altında gelire yaşamak zorunda kalan insanların %75'i kırsal alanda yaşamaktadır ve büyük bir çoğunluğu çiftçidir ve yoksulluk kadınlar arasında hızla artmaktadır. Yoksulluğun, gelişmekte olan ülkelerde kadınlar arasında daha hızlı arttığı tespit edilmiştir (Balkır ve Apaydın, 2011). Bu durum Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar ile ulusal kamu ve gönüllü kuruluşların kadınları hedef grup olarak dikkate almanın kaçınılmazlığı konusunda görüş birliğine varmalarına yol açmıştır. Kadının gelişmedeki rolü ve önemi, dünyada özellikle 70'li yıllarda toplumların çeşitli kesimlerinde tartışılmaya başlanmış; "kadın" konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Kadınların gelişme sürecindeki yeri ilk olarak Boserup (1970) tarafından gündeme getirilmiştir. Bu çalışma kalkınmada kadın düşüncesine, kalkınma sürecinde cinsiyetin boyutları ve önemine ışık tutması nedeni ile önemli bir katkı sağlamıştır (Fazlıoğlu, 2002).

2.KADININ GÜÇLENMESİ (EMPOWERMENT) ÜZERİNE

Bu noktada kadının içinde bulunduğu her duruma bütüncül bir yaklaşımla bakmak yararlı olacaktır. İyi ve güçlü olmanın 8 boyutuna (Şekil 1) kadının güçlenmesi açısından bakılacak olursa durumu şu şekilde özetlemek mümkün görünmektedir:

Boyut 1: Kadın eğer; çevresi ile sağlıklı iletişim kurabilme becerisine sahip olabilirse, ailesi ve arkadaşları tarafından desteklendiğini hissettiği bir toplumsal ağ içinde yaşadığını özümseyebiliyorsa, sosyal açıdan kendini güçlü ve iyi hisseder.

Boyut 2: Kadın eğer; kendine sağlıklı kılavuzluk edebilecek ve hayatına anlam katabilecek bir dizi inanç, prensip ve değerler bütününe sahip olabiliyorsa, ruhsal açıdan kendini güçlü ve iyi hisseder.

Boyut 3: Kadın eğer; hayatını kazandığı işinden kişisel tatmine ulaşabiliyorsa, çalışma yaşamı ile özel yaşamı arasındaki dengeyi kurması için ideal zemin mevcutsa, yeteneklerini hayata geçirebileceği gerekli ortamı bulabiliyorsa, meslekî açıdan kendini güçlü ve iyi hisseder.

Boyut 4: Kadın eğer; akılcı bir mali yönetim planını uzun-kısa dönemde ve acil durumlarda devreye sokabiliyorsa, finansal açıdan kendini güçlü ve iyi hisseder.

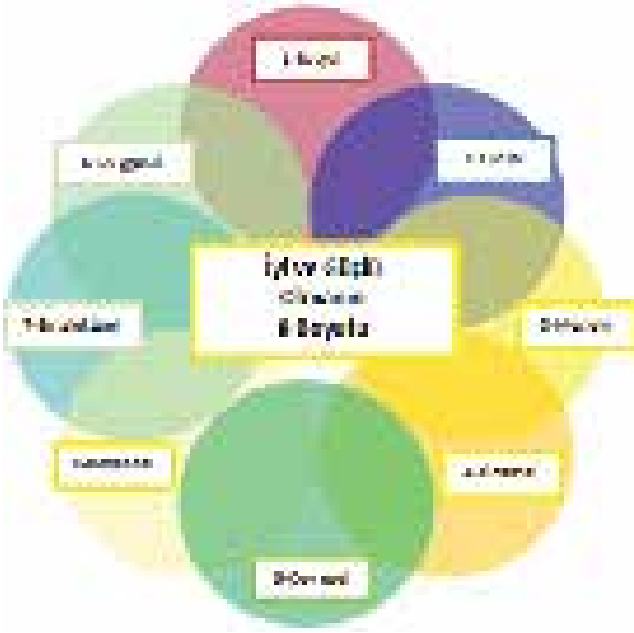
Boyut 5: Kadın eğer; sürdürülebilir değişimin savunucusu olarak yaşadığı evrenin selameti için 'yeşili' koruyan bir anlayışla hayatını idame ettiriyorsa, çevresel açıdan kendini güçlü ve iyi hisseder.

Boyut 6: Kadın eğer; doğru besleniyorsa, bedeni için düzenli hareket yapıyorsa, zararlı alışkanlıklardan uzak durabiliyorsa, hastalıkların belirtilerini algılayıp önlem alabiliyorsa, bedensel açıdan kendini güçlü ve iyi hisseder.

Boyut 7: Kadın eğer; yeni fikirlere açıksa, eleştirel bakış açısı ile sorgulayan ve düşünen bir bireyse, ve yeni mezyetler edinmek üzere motive olabiliyorsa, entelektüel açıdan kendini güçlü ve iyi hisseder.

Boyut 8: Kadın eğer; dünyaya ve çevresine olumlu bakabiliyorsa, kendine inanan, kendine güvenen, kendi ile barışık, kendini kontrol edebilen, ilişkilerinde doyuma ulaşmış ve duygularını paylaşabilen bir birey olabilirse, duygusal açıdan kendini güçlü ve iyi hisseder.

Şekil 1: “İyi ve güçlü olmanın 8 boyutu”.

Kaynak: ‘Empowerment of Rural Women’, May, 21th 2013, TAIEX, Ankara, Doç. Dr. Bettina Bock, Wageningen Üniversitesi.

3. NEDİR BİREYİN GÜÇLENMESİ (EMPOWERMENT)?

Cinsiyeti ve (cinsel tercihleri) ne olursa olsun, bireyin güçlenmesi, kişinin kendi yaşamını kontrol altına alması demektir. Birey kendi ajandasını oluşturabilen, beceriler edinebilen, öz güven kazanabilen, sorun çözebilen ve kendine inanan bir süreci izleyerek kendini güçlendirir. Kadın olsun erkek olsun, her birey seçimlerini özgürce gerçekleştirerek ancak kendi kendini güçlendirebilir. Kimse bir diğeri güçlendiremez. Bununla beraber, kurumlar/kuruluşlar (uluslararası/ulusal sivil toplum kuruluşları) bireylerin ya da grupların kendilerini güçlendirmeleri sürecine destek sağlayabilirler (UNESCO, 2003).

Dünya Bankası ise, kadınların özellikle ekonomik açıdan güçlenmelerinin ülkelerin/ulusların kalkınmalarında neden önemli olduğunu şu cümlelerle özetler: Son yıllarda, gelişmekte olan ülkelere kadın ve kız çocuklarının eğitim düzeyleri ve sağlık hizmetlerine ulaşım düzeyleri çoğu durumda erkeklere ve erkek çocuklarına erişecek denli iyileşmiştir. Ancak, sağlık ve eğitim alanında gerçekleşen bu iyileşmenin aynısı ekonomik alanda yaşanmamaktadır. Kadınlar halen ekonomik güçlenme anlamında erkeklerin gerisindedir. İşgücüne katılım, kredilere ulaşım, girişimcilik, gelir düzeyi, miras ve mülkiyet hakkı konularında kadın halen gerilerden gelen durumdadır. Bunun nedeni de oldukça açıktır: kadın ve kız çocuklarına yatırım yapılmaması. Kadın ve kız çocuklarından esirgenen yatırım, kalkınmanın önündeki engeldir ayrıca yoksulluğun giderilmesini ve ekonomik gelişmeyi de yavaşlatır (World Bank, 2013).

Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda ilerlemesi kadının toplum içinde hak ettiği yere ulaşması ile doğru orantılı olarak düşünülür. Nüfusun yarısını oluşturan kadınların iş ve toplum hayatına katılması, özellikle zor koşullarda çalışma ve yaşam mücadelesi veren kırsal alandaki kadınların sorunlarının çözümü önem taşımaktadır. Tarımda çalışan kadın nüfusunun fazlalığı ise önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu nüfusun büyük çoğunluğu sosyal güvenlikten yoksun ve kayıt dışı çalışan nüfus olup kırsal alanda en zor koşullarda çalışmaktadırlar (Gülçubuk, 2008).

Gelişmekte olan ülkelerin büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi Türkiye’de de kırsal kesimde yaşayan kadınların aile içindeki ve toplumdaki geleneksel rolleri nedeniyle kırsal kalkınma çalışmalarının büyük çoğunluğunda hedeflerden sapmalar yaşanmaktadır. Atarlık toplulukların yapısı nedeniyle kadınlara ulaşmanın mümkün olmadığı durumlar yaşanmakta ve buna bağlı olarak kadın ve erkeklerin birlikte ilerlemesi, dolayısıyla kırsal toplumda bütüncül bir gelişim sağlamak mümkün olamamaktadır. Oysaki tüm kırsal kalkınma çalışmalarının temel hareket noktası toplumun birlikte ilerleme kaydetmesinin sağlanmasıdır (Arıkan, 1988).

4. ÖRNEK BİR STK: KADIN EMEĞİ VE İSTİHDAMI GİRİŞİMİ (KEİG)

Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG), kadın emeği ve istihdamı konusunda kadın bakış açısını ve kadın örgütlerinin ortak taleplerini dile getirmek için kurulmuş bir platformdur. Amacımız, benzer ya da farklı konularda ve mekânlarda yürütülen kadın emeğini görünür kılmaya ve kadın istihdamını artırmaya yönelik çalışmaları ortak bir politika üretme ve politikaları etkileme platformunda buluşturmak ve güçlendirmek. Böylelikle kadın emeği ve istihdamını etkileyebilecek her türlü ekonomik ve sosyal politikayı yönlendirmede aktif rol oynamak. KEİG, kadın emeği ve istihdamı konusunda yapılan çalışma, araştırma ve deneyimlerden yararlanmak için bu alanda çalışan kadın örgütleri arasında bir ağ ve işbirliği kurmayı amaçlar. Aynı zamanda, bu alanda çalışacak yeni kadın gruplarına destek olmaya çalışır (KEİG, 2013).

KEİG Platformundaki kadın örgütleri kolektif çalışmayı esas kabul ederek faaliyetlerini sürdürmektedir. Kadın istihdamına yönelik yerel ve merkezi uygulamaların izlenmesi, bilginin ağ içinde yaygınlaşması, elde edilen verilerin raporlarının yazılması ve oluşturulan taleplerin ilgili kurumlarla paylaşılması yürüttüğü politika çalışmasının bir ayağıdır. Bunun yanı sıra kadın örgütleri ile kurduğu sürekli iletişim oluşturduğu politik sözün yaygınlaşmasını sağlar. Seminer, panel ve konferanslarla kadın emeği ve istihdamı bağlamında derinlemesine tartışmalar düzenler ve kadınların ekonomik alanda temsilinin yaygınlaşmasını sağlar (KEİG, 2013).

KEİG kadın istihdamına yönelik politikalar üretirken kadın istihdamının yoğun olduğu ve kadının ücretsiz işgücü olarak yer bulduğu kırsal alan ve tarımsal üretim konusunda da çözüm önerileri sunmaktadır: Kırdan kente göçle birlikte kadınların işgücü piyasasından çekilmesini önlemek, gerekse gelecek kuşaklar için dışa bağımlı olmayan besin olanakları sağlamak üzere doğrudan gelir desteği yerine ürün bazlı tarımsal teşvikler verilmeli, organik tarım, tohumculuk ve hayvancılık desteklenmelidir. Kırsal alanlara gıda üretim tesisi yatırımlarının yapılması, eko-turizmin desteklenmesi gibi yöntemlerle, kırsal alanda tarımsal üretim dışı yatırım alanları geliştirilmelidir (KEİG, 2013).

5.SONUÇ YERİNE: ANA ÇIKARIM

Kadının itildiği gölgeden ışığa doğru çıkartılmasında toplumların topyekûn kalkınmaları açısından yarar olduğu akademik literatürün bizlere söylediğidir. Ama daha da önemlisi artık kadınların sesine daha yakından kulak vermenin zamanının aslında çoktan geldiği ve geçmekte olduğudur. Bir ülkenin yönetiminde, meclisinde, kaynaklarının kullanımı ve sorunlarının çözümünde yer almayan, temsil edilmeyen ve yok sayılan kadının, sorunlarının sisteme egemen erkekler tarafından çözümünü beklemek hayalperestlik olacaktır. Toplumların kadın-erkek hep beraber aydınlığa yürümeleri dileğiyle...

Kaynakça

- Arıkan, G., 1988. Kırsal Kesimde Kadın Olmak, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 5,Sayı 2 , Aralık 1988 ,s.i – 16, Ankara.
- Balkır, Z. G., Apaydın, D. T., 2011. “Küreselleşmenin Kadın Yoksukluğuna Etkisi” (sayfa: 41-50); “Kadın ve Yoksulluk / Women and Poverty” Editör: Nazan Moroğlu (Türk Ünitersiteli Kadınlar Derneği); CM Basım Yayın (toplam sayfa: 205), ISBN: 978-605-87980-3-8, İstanbul.
- Bock, B., Mayıs, 2013. “Social aspects of Agriculture”, TAIEX, Ankara, P2P53028, Workshop ‘Social aspects of agriculture’.
- Boserup, E. 1970. Women’s Role in Economic Development. New York, NY, St. Martin’s Press.
- Gülbahar, H., 2009. Kadın Adayları Destekleme Derneği (KADER) adına gerçekleşen sözlü bildiri, International Multidisciplinary Women’s Congress, 13-16 Ekim, İzmir.
- Gülçubuk, B., 2008. Türkiye’de Kırsal Alanda Kadın, Kırsal Alanda Kadın Çalıştayı, 15-17 Ekim 2008, Ankara.
- Gülçubuk, B., 2012. “Tarımsal Üretim ve Kırsal Kalkınma Uğraşlarının Ana Aktörleri: Kadınlar”, GTHB Türk Tarım Dergisi, Sayı: 203, Ocak-Şubat 2012, Sayfa: 38-47.
- Günçakan, B., 1995. “Gölgenin Kadınları”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, ISBN: 975-363-455-2, Edebiyat: 123, Toplam 114 sayfa.
- Fazlıoğlu, A., 2002. Kadının Kırsal Kalkınmadaki Yeri: GAP Örneği, V. Tarım Ekonomisi Kongresi Bildiri Kitabı, s., Erzurum.
- Kadın Emeği Ve İstihdamı Girişimi (Keig), Mayıs, 2013. “Türkiye’de Kadın Emeği Ve İstihdamı Sorun Alanları Ve Politika Önerileri II”, Hazırlayan: KEİG Platformu, <http://www.keig.org> (Erişim tarihi: 10/09/2013).
- Karaturhan, B., 2004. Kırsal Kadın Konusundaki Araştırmalarda Katılımcı Yaklaşımların Kullanılması, VI. Tarım Ekonomisi Kongresi Bildiri Kitabı, Tokat.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 2013. “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Cinsiyete Göre Partilerin Milletvekili Sayıları”, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (Erişim tarihi: 14/Eylül/2013, Cumartesi).
- Uçan Süpürge Kadın İletişim Ve Araştırma Derneği, 2013. “Norveç Parlamentosunun Yüzde 40’ı Kadın”, Deniz Alan Held, bianet.org, 12 Eylül 2013, <http://ucansupurge.org/turkce/index2.php?Hbr=1306> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2013, Perşembe).
- Undp, 2013. “Human Development Report 2013” http://hdr.undp.org/en/media/HDR2013_EN_Summary.pdf (Erişim tarihi: 14/Eylül/2013, Cumartesi).
- Unesco, 2003. “UNESCO’s Gender Mainstreaming Implementation Framework”, <http://www.unesco.org> (Erişim tarihi: 12 Eylül 2013, Perşembe).
- World Bank, 2013. http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/womens_economic_empowerment.pdf (Erişim tarihi: 15/Eylül/2013,Pazar).

ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ YAĞMALANIYOR YOK EDİLMESİNE ENGEL OLABİLİRİZ

Ahmet DEMİRTAŞ*

Ankara 1923 yılında Başkent olarak ilan edilmiş, kısa sayılabilecek bir süre sonra ise Atatürk Orman Çiftliği kurulmuştur(AOÇ). Yeni kurulan Cumhuriyet'in Başkenti Ankara'da önceki dönemden farklı pek çok şeyin tasarlandığını ve uygulamaya başlandığını biliyoruz. Tasarlanan ve başlatılan atılımları gerçekleştirecek irade, özgüven, coşku ve inancın olduğu yadsınamaz. AOÇ: Ankara'nın yakın çevresinde kurulu bulunan Orman, Balgat, Yağmur Baba, Macun, Güvercinlik, Ahimesut (Öztoprak, 2006)çiftlikleri Mustafa Kemal Atatürk Tarafından satın alınarak 1925 yılında kurulmuştur. Kuruluş tarihi aynı olmakla birlikte Orman, Yağmurbaba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesgut ve Çakırlar çiftliklerini(Sev, 2002) kapsadığı da belirtilmektedir. Kurulduğu yıllarda adı "Gazi Çiftliği"dir. Daha sonra "Orman Çiftliği" adını alır. < Atatürk bu çorak ağaçsız yerleri eski kayıtlardaki "Orman" ismini değiştirmeden bırakmıştır. Dere kenarındaki söğütlerden ve birkaç iğde ağacından başka yeşilliği olmayan bu yeri ismine uygun bir orman haline getirmek lazımdı. Bu husustaki gayretleri, bütün Ankaralıları ve Ankara'yı ziyaret edenler, safha safha bilirler. Atatürk çiftlik dediği bu yerden sadece tarlalarından istifade etmeyi hedef edinmemiş, aynı zamanda Ankara'yı ağaçlandırma işine buradan başlamıştır.>(Afet İnan, 1953) Son olarak "Atatürk Orman Çiftliği" adını almıştır.

Atatürk Orman Çiftliği'nin büyüklüğü konusunda net bir rakam verilememektedir. 80.000 dekar olduğunu belirtenler olduğu gibi 102.000 dekar olduğunu belirtenler de bulunmaktadır. Kurulduğu dönemdeki bu büyüklük AKP iktidarı öncesinde 52.000 dekara düşürülmüştür. Başbakan Yardımcısı Bekir BOZDAĞ bir soru önergesini yanıtlaması sırasında; AOÇ'nin günümüzde 36.000 dekar olduğunu açıklamıştır. Siyasi iktidarın son yıllarda AOÇ arazisinin bazı parçaları konusunda sık sık değişiklik yaparak; Sit derecelerini değiştirdiğini, geniş yollar yaptığını, yapılaşmaya açtığını, TOKİ'ye verdiğini hesaba katacak olursak alanın daha da küçüldüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz.

* Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği Yönetim Kurulu Üyesi -porsugum@yahoo.com

AOÇ'NİN KURULUŞ AMACI

İki kampa ayrılan emperyalist devletlerin Dünya pazarını paylaşmak amacıyla yaptıkları savaşın, başka bir deyişle 1. Dünya Savaşının sonunda; yenik düşmüş Osmanlı'nın toprakları paylaşılmış, ordusu dağıtılmıştır. İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan tarafından işgal edilen toprakları geri almak, bağımsızlığı kazanmak amacıyla yapılan Kurtuluş Savaşı'nın başarılması kolay olmamıştır. Savaşın ardından kurulan devletin yönetim biçimi Cumhuriyet'in ilan edilmesi, başkent olarak da Ankara'nın kararlaştırılmış olması; toplumsal yaşamın da yeniden örgütleneceği anlamına gelmektedir. Yokluk, yoksulluk koşullarında yapılmış Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında; eskisinden farklı ve yeni, modern toplumu yaratmak çok yönlü çabaları gerektirmektedir.

Alt yapı ve üst yapı temelinde yürütülecek bu çabaların eşgüdüm içinde, kimi zaman ise tipik örneklerini yaşama geçirmek ve örnek nüveler yaratmak gerekmektedir.

Denilebilir ki, AOÇ bu yeni toplumsal yapının oluşturulması, farklı bir yaşamın ve modern bir Başkent'in yaratılması için atılmış adımların gerçekçi ve somut bir örneğidir.

Yeni bir yaşam biçimi, yeni bir kent oluşturmayı amaçlayan, toplumun gereksinmelerini ön planda tutan yaklaşımın başlangıcıdır. Bu yapılanmada; insanın üretmesi, çalışması ile sağlıklı koşullarda yaşaması, beslenmesi, barınması, spor yapması, dinlenmesi vb. gereksinmelerinin karşılanmasına önem verilmektedir. Yazımızın konusu AOÇ olduğu için Yurt genelinde yapılan çalışmalara ve sürdürülen politikalara yer vermeyeceğiz, yalnızca Ankara ve AOÇ konusuna değineceğiz. Cumhuriyetin kurulmasından 2 yıl sonra 1925 yılında AOÇ'nin kurulmuş olması bir rastlantı değildir. Karasal iklim koşullarının yaşandığı, heterojen bir toprak yapısındaki geniş bir arazide örnek çalışmalar yapılacak ve başarılı olacaktır. Başarı için bilgi, özveri, özgüven ve irade gerekmektedir. Öte yandan "burada tarım yapılmaz" diyenlerin ve olumsuz söylentilerin boşa çıkarılması zorunludur. Çiftlik kurulduktan sonra tarımın ve hayvancılığın yapılmaya başlanması, araç gerecin sağlanması, ürünlerin işlenmesi için birimlerin kurulması, yıkanmak için hamam, eğitim için okul, dinlenmek için bahçe mesire yerleri yapılması, daha da ileri gidilerek havuz yapılması gündeme getirilmiştir. Ayrıca Ankara halkının hafta sonlarında çiftliğe gelerek dinlenip eğlenmesi, ucuz ve sağlıklı ürünleri alabilmesi olanağı sağlanmıştır. Sergilenen bu yaklaşım ve atılan adımlar; eskisinden farklı, yeni ve modern bir toplum yaratma doğrultusunda bütünlük bir proje yürütmek bağlamında AOÇ; nüve olma işlevi yüklenmiştir. Mustafa Kemal ATATÜRK'ün sık sık çalışmaları izlemek için gelmesi ve çalışmalara doğrudan katılması rastlantı olmadığı gibi çalışmaları daha yüreklendirmiştir. Çiftlikte üretilen ürünlerin işlenerek süt, yoğurt, reçel, bal, dondurma, şarap, bira gibi sağlıklı besinlere dönüştürülmesi ve halka ulaştırılması o dönemin koşullarında örnek ve önemli bir çabadır. Öte yandan hafta boyunca çalışanların barınma, temizlenme, eğitim, dinlenme olanaklarına kavuşması yeni bir yaşamı ifade etmektedir. M. Kemal Atatürk 1925 yılında kurmuş olduğu bu çiftliği 1937 yılında hazineye hediye ederken düzenlediği bağış mektubu dikkatle okunduğunda VASIYET niteliğinde olduğu görülecektir. Bağış mektubundaki ; <Çiftliklerin, yerine göre, araziyi ıslah ve tanzim etmek, muhitlerini güzelleştirmek, halka gezecek,

eğlenecek ve dinlenecek sıhhi yerler, hilesiz ve nefis gıda maddeleri temin eylemek, bazı yerlerde ihtikarla fiyili ve muvaffakiyetli mücadelede bulunmak gibi hizmetleri de zikre şayandır. ziraat usullerini düzeltme, istihsalatı artırma ve köyleri kalkındırma yolunda devletçe alınan ve alınacak olan tedbirlerin hüsnü intihap ve inkişafına çok müsait birer amil ve mesnet olacaklarına kani bulunuyorum ve bu kanaatla tasarrufum altındaki bu çiftlikleri, bütün tesisat, hayvanat ve demirbaşlarile beraber hazineye hediye ediyorum> açıklaması AOÇ projesini çok açık bir biçimde özetlemektedir.

Cumhuriyet'in kadrosu diye adlandırabileceğimiz kişilerin hafta sonlarını evlerinde geçirmeyip Ankara köylerine gittiklerine, oralarda incelemeler yapıp köylülerle sohbetler yaptıklarına tanık oluyoruz. İncelemelerle tarihsel, doğal ve kültürel değerlerin belirlenmesi, sohbetlerle ise Cumhuriyet atılımının halka anlatılması amacı taşıdığı tahmin edilebilir. Bu bağlamda AOÇ' de yürütülen çalışmaların Ankara çevresindeki tarım ve hayvancılık için örnek oluşturduğu ve gelişmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Ankara Başkent olunca kamu binalarının ve konutların yapılması yönünde yoğun bir yapılaşmaya sahne olur. Eski Ankara olarak tanımlanan Ulus, Hamamönü vb. yerleşim alanları yetmez olur. Çevredeki bağ ve bahçeler de arsaya dönüştürülmeye başlanmıştır. Bu nedenle sıkıntılar baş gösterir. <Harabedilmiş ve bakımsız kalmış çevrede yapılaşmanın yoğunluk kazanması sonucunda, rüzgarlı günlerde Ankara toz duman içinde kalmaktadır. O zamanlar, Ankara'nın ağaçsızlığını yadırgayanlar az değildir. Rüzgarlı günlerde tozların bulut halinde geldiğini herkes görüyor ve üzerinde hissediyordu.> (Afet İnan, 1953) İnan'ın çok net bir biçimde anlattığı bu olumsuz yaşam koşullarını iyileştirmek için de çözüm yolları düşünülmüştür. Bulunan çözümlerden bir tanesi Ankara'nın ağaçlandırılmasıdır. Fidan yetiştirmek ve bu fidanlarla ağaçlandırma yapmak amacıyla, günümüzdeki Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nin bulunduğu yerde 2 hektar(20 dekar) büyüklüğünde fidanlık kurulur. Bu fidanlık daha sonra 5 hektara, 1929 yılında ise 6 hektara çıkarılır. < Ankara'nın ağaçlandırılmasına 1924-1925 yıllarında başlanmıştır... Ankara' da yılda ortalama 50 bin fidan dikilmektedir... 1929 yılında Gazi ağaçlandırma alanında 150 bin fidan büyümeye başlamıştır... fidanlıkta yetiştirilen fidanlar Ankara'nın ağaçlandırmasını karşıladığı gibi Kayseri, Afyon gibi illere de gönderilmiştir.> (Mithat,1929) O günün kıt olanaklarıyla fidanlık kurup fidan yetiştirilmiş, kentlin ve AOÇ'nin ağaçlandırması yapılarak çözüm üretilmiştir. Özetle: AOÇ sağlıklı besin maddelerini üretmede, köy kalkınmasına katkı sağlamada, dinlenme, eğlenme, spor yapma olanakları oluşturmada, modern toplum ve yaşam geliştirmede örnek ve simgesel bir görevi yerine getirmiştir.1937 yılında hazineye bağışlandıktan sonra AOÇ'nin yönetimi de değişikliklere uğramıştır. Önce Tarım Bakanlığı'na bağlanmıştır. Daha sonra ise Devlet Üretim Çiftlikleri (günümüzde TİGEM) bünyesine katılmış ve son olarak ise yarı özerk denilebilecek bir yapıda Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü olarak yönetilmektedir. 1950 yılında çıkarılan 5659 sayılı Kanun ile AOÇ arazi satışı yapılması için yasa çıkarma zorunluluğu getirilmiştir. 7.5.1998 tarih ve 5742 Sayılı Kurul Kararı ile I. Derece Doğal ve Tarihi Sit olarak belirlenmiştir. 2006 yılında AOÇ içinden geçirilecek yol, köprü gibi yapılar için plan yapmak, onaylamak konusunda Ankara Büyükşehir Belediyesi'(ABB)ne yetki veren yasa çıkarılmıştır.

AOÇ NEDEN YAĞMALANIYOR?

1938 yılında M. Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra AOÇ'nin yağması da başlamıştır. AOÇ'nin işlevi benimsenmemiş veya iyi anlaşılmamış olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Ankara çevresinde yapılması gündeme gelen fabrika, kamu binası, konut, vb yapılar için arsa gereksinmesini karşılamak üzere ilk olarak AOÇ akıllarına gelmiştir. Kısaca burası arsa deposu olarak görülmüştür. Kapitalizmin her şeye para ve kar gözüyle yaklaşması anlayışını içselleştirmiş iktidarların AOÇ'ye bakışları da bu şekilde oluyor. Kapitalizm yalnızca emeği değil Doğa'yı da sözmürmeyi amaçlar. Bu yüzden de otel, konut kooperatifi, fabrika, kamu yapıları, ticari yapılar vb. birçok amaç için AOÇ arazisi verilmiştir. Hemen hemen bütün iktidarlar bu görevi yapmışsa da, 12 Eylül Darbesi döneminde işin boyutları artmıştır. Ancak şimdiki siyasi iktidar döneminde bambaşka bir çehreye bürünmüştür. AOÇ talan edilmekle kalmıyor yok edilmesi amaçlanıyor. AOÇ'nin yok edilmesi amacı yalnızca ucuza arsa sağlanması ile sınırlı değil, ideolojik olarak AOÇ yaklaşımını yok etmek ve bir anlamda da kuruluştaki Cumhuriyet anlayışını yok etmek istenmektedir. Özelleştirme ile bira fabrikası ve çimento fabrikası çokuluslu şirketlere geçti. AOÇ arazisi içinden doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde 8 şeritli yollar açılarak bütünlüğü parçalandı. En verimli topraklar üzerine Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından arıtma tesisleri yapılıyor ve adım adım yok ediliyor. Bunca yılın emeği ile yetiştirilmiş ağaçlar kesiliyor, binalar yıkılıyor. Bütün bu sayılanların üstüne ABD Elçiliğine arsa satma girişimi; utanmazlığın ulaştığı düzeyi göstermesi açısından anlamlıdır. Türkiye Cumhuriyetini ve Lozan'ı yıllarca tanımamış olan bir devlete AOÇ'den yer verilmesi ne demek? Olanakların kıt, yoksulluğun çok olduğu dönemde, fidanlık kurarak ağaçlandırmasını yapıp tozdan kurtulan Başkent Ankara; bu gün yurt dışından satın aldığı fidan/ağaç dikerek ögünür duruma getirilmiş.

AOÇ'Nİ KİM NASIL YÖNETİYOR?

Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü'nün yarı özerk bir biçimde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı olduğunu daha önce belirtmiştik. Siyasi iktidarın kendi adamlarını yerleştirme ve kadrolaşma çalışmalarını bütün kurumlarda yaygınlaştırdığını bilmeyen kalmadı. Çiftlik öylesine kötü yönetilmiştir ki 1990 yıllarda çiftliğe ait bazı tapular İstanbul'da sahaflarda bulunmuştur. 2011 yılında AOÇ yönetiminde bulunan 10 şube müdürlüğünden 8 tanesinin vekalet yoluyla yürütüldüğü Sayıştay Raporuna geçmiştir. Şube Müdürlüğüne atama yapmadan vekalet yoluyla yönetilmesinin bir amacı olmalıdır. AOÇ arazisi taleplerine itiraz edemeyen, Sit derecesinin düşürülmesi uygulamalarını izlemekle yetinen; korumakla yükümlü olduğu kuruluşa sahip çıkamayan bir yönetim durumuna gelmiş/getirilmiştir. Bu yönetim tarımsal etkinlikleri en alt düzeye indirerek ve sembolik sayıda ürünün üretimi ile yetinir duruma gelmiştir. Hayvanat Bahçesi işlevini de ABB'ne devretmiştir. AOÇ halkın kolay ulaşabildiği, sıkça uğradığı, dinlenip eğlenebildiği bir yer olmaktan çıkarılmıştır. Ankara halkı için AOÇ; yoğurt, süt, dondurma, su pazarlayan bir kuruluşun markası; köfte, kokoreç, dönercilerin bulunduğu bir yöre olarak sınırlandırılmış durumdadır. Sanki AOÇ'yi halka tanıtmamak için özel bir çaba harcanmaktadır. AOÇ içinde kurulmuş olan müze buna bir örnek.

46 Müze ziyaretine gidenler şarap ve tavukçuluk ünitelerinde eskiden kullanılmış gereçleri görebilirler. AOÇ konusunda

(kim kurmuş, ne amaçla kurulmuş, ne zaman nasıl vb.) açıklayıcı yazılı bir bilgi edinemezler. Kuru bir bina ve araç görmekle yetinirler. Üstelik özel aracı olmayanların oralara gidip gelmesi çok zordur.

AOÇ'Yİ KURTARABİLİRİZ KURTARMALIYIZ.

AOÇ yalnızca Ankara'nın değil Türkiye'nin ortak varlığıdır. Kamu varlığı niteliğinde olan öteki parkları, meraları, gölleri ve ormanları gibi önemlidir. Kurulustaki amaçları günümüzde de geçerli olan amaçlardır. Bu amaçları gerçekleştirmek için halkın yararını, önceliklerini gözeterek, düşüncesine önem veren bir yönetim oluşturulmalıdır. Toplumun gelecekteki gereksinimlerini de karşılayabilecek olan bu ortak varlığımızı para kazanma hırsıyla gözü dönmüş sermaye çevrelerinin insafına bırakmamalıyız. AOÇ' nin yok edilmesi girişimleri:

1-Kuruluş gerekçelerine,

2-Vasiyete(hediye ediliş),

3- Hukuka,

4- Halkın çıkarlarına,

aykırı olduğu için karşı çıkmalıyız, engel olmalıyız.

Kendi kurumuna sahip çıkamayan, Deyim yerindeyse emaneti koruyamayan bu yönetim ortadan kaldırılmalıdır. Yerine TMMOB ve bağlı meslek odaları, sendikalar, Demokratik kitle örgütleri, belediyeler, mahalle muhtarları, semt dernekleri vb. halkın örgütlenmelerinin; söz ve karar sahibi olduğu yeni bir AOÇ yönetimi oluşturulmalıdır. Ankara'nın bütün semtlerinden, mahallelerinden insanların kolay ve ucuz bir biçimde ulaşabildiği, çalışmalarına katılabildiği, öğrenciler için uygulama yeri durumuna getirilebilir. AOÇ'nin yok edilmesine karşı; demokratik kitle örgütleri, semt dernekleri, halkın ve gönüllülerin katılacağı bir platformu oluşturmalıyız. 18.9.2013

Yararlanılan Kaynaklar

1- ÖZTOPRAK, İzzet Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2006-Ankara

2- AFETİNAN, Kemal Atatürk'ü Anarken, ikinci baskı, 1956-Ankara

3- MİTHAT, A. , Ankara'da teşcir faaliyeti ve ormanlaştırma siyaseti başlıklı yazı, Orman ve Av Dergisi, yıl: sayı: 19, 1929-Ankara

4- SEV, Abdulkadir, Atatürk Orman Çiftliği, Devlet Denetleme Kurulu Başkanlığına sunulan Rapor, 2002- Ankara

